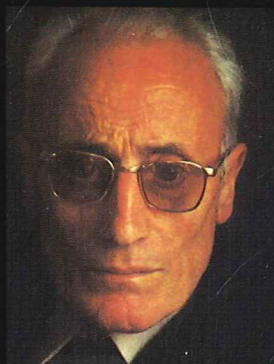

*“Herri jendea artalde
betiro izan ez dadin,
ikasi, jardun, eragin...”
horra Arizmendi irakasle.*

Egilea: EUSEBIO ERKIAGA

Gizonaren aldia

**D. José María
Arizmendiarieta**

**Markina 22.4.1915
Arrasate 29.11.1976**

12580

Gizonaren aldia

P O E M A

D. Jose Maria Arizmendiarieta
aldantza-zuzia
ekarri ebanari eskainia

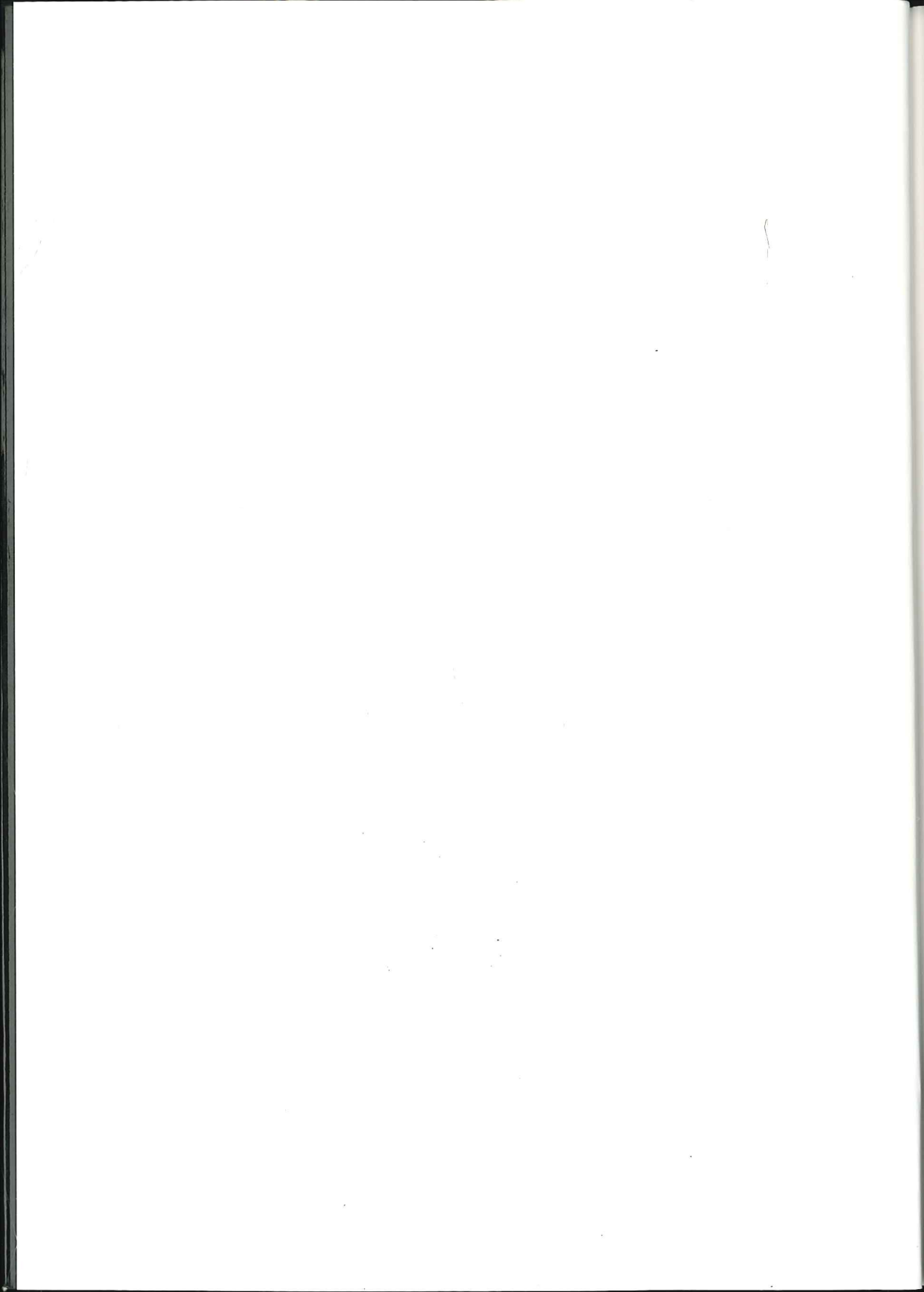
Euskal Biblioteka Labayru

1011621
LITERATURA / N. 1202

IKASBIDE

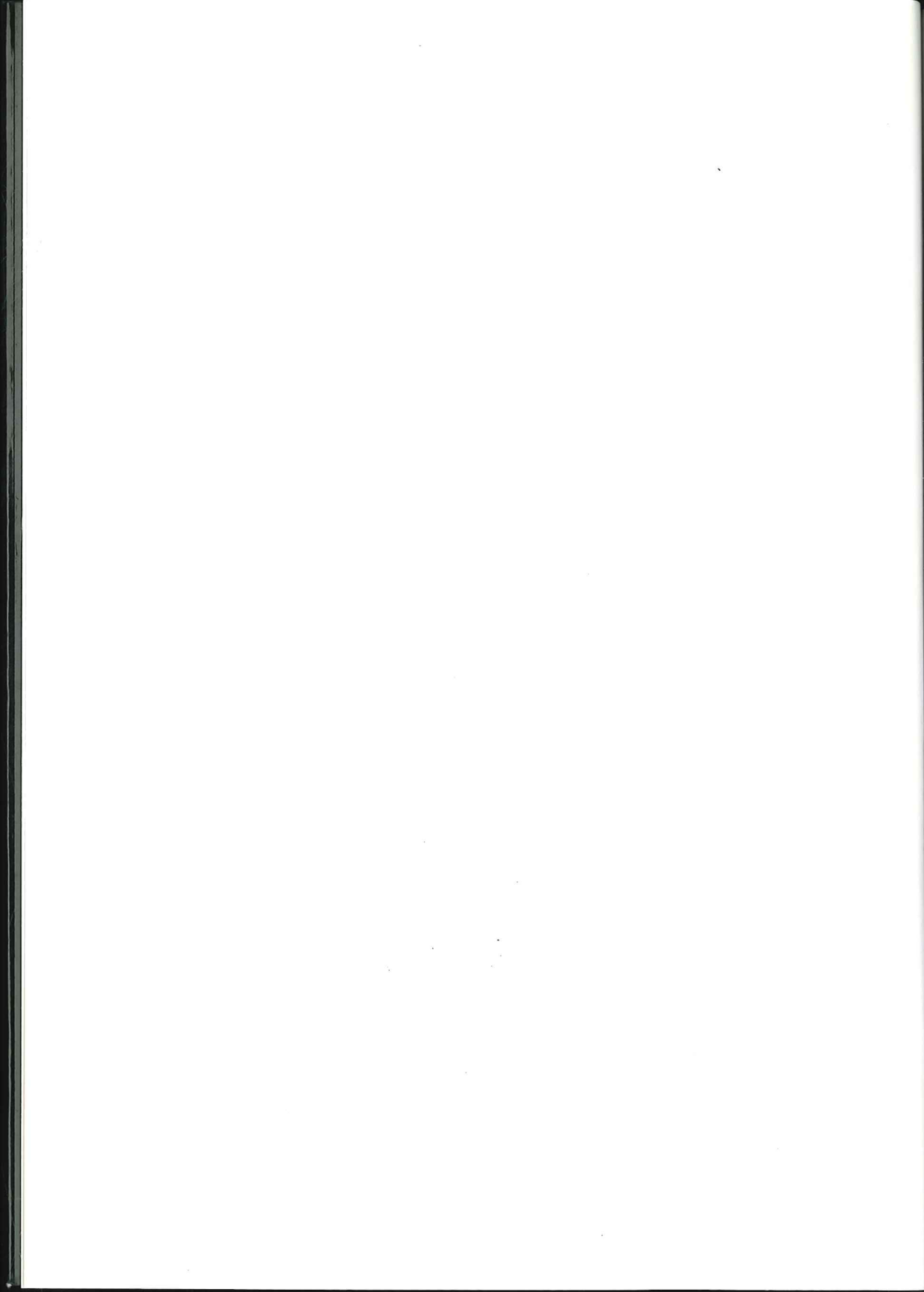

Aurkibidea

I	Sorlekua.	9
II	Baserriko giroa.	13
III	Ikasten.	17
IV	Agur, basetxe!	21
V	Artea, Gasteiz.	25
VI	Liburu artean.	29
VII	Mundua, gizona, Euskal-zelaia.	33
VIII	Gerratea.	37
IX	Kartzelara.	41
X	Mundukoen azala ta barrua.	45
XI	Abade, eta Arrasatera.	49
XII	Gazteria, lana, mailarik bako gizartea.	53
XIII	Jakituria, gizarteko.	57
XIV	Legeen nagitasuna. Arerioak.	61
XV	Gizona ta auzolana.	65
XVI	Atsedena, Parusian.	69

Gora dei

Hamar urte ihesi
joanak dirala
gizon baten eginaz
nik kantu zabala;

Arrasatetik hegan
uholde bezala
lanaren, ogiaren
eskeintza martzala,

Arizmendiren sena
emonkor, garbala,
Euskalerrarentzat
diztira ta itzala.

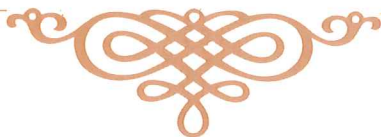
Haren meza-barriz, ni
armonio joten;
geroago Begoñan
bera gu ezkontzen.

Gizon haren aztarnak
galdu ez daitezen,
oroipen-lore txortak
jarriko nik hemen.

Don Joxe Maria eta bere bizikleta, oroitzapenarako irudi bat.

I. Sorlekua

Mende honen hasieran
hamaboskarren urtean
Jose Mari jaio zan
Bizkaiko bazter Barinagan.
Mendiarte hezean
basetxeen egonleku,
ta honeen artean eredu
agiri agirian Iturbe
— bere jantzia zuri,
teilatua gorri —
aldapatxuari deusala,
ateraino burdibide.

Basetxeko suetean
egunez sehaska barria,
ta hantxe senar-emazteen
lehenengo kimu lerdan,
mutikotxu guria.

Berrogei basetxetan
entzun eben albistea,
Iturbetik zabalduko zan
aldaketearan hastea,
jatorri barrikoak
maiatzean ugaltzea.

Etxeaz goiti ixil bare
pinadiaren gerizea,
punta zorrotzez zulatzen
zeruaren izarea,

beste zuhatzak baino ilunago
orratz-orrien jazkerea,
aldapa ta are lur gizenen
oraintsuko harrapatzailea;
sakonean Urkotik
jaisten dan erreka; toa;
itsasminak daroatsoz
bere ur txorta urriak,
ta ur egarriak errotak
espatsu ditu jarten,
baina ura menturaz,
mentura bila abiatzen.
Eleizaldeko
bederatzi etxeek
gozatsu entzun daroetz
torreko kanpainsinu
durundiz beteak,
landetan zinkurinez
bedar heze berdeak.

Iturbetik agiri dira
iparralderuntz
muino ta mendiska mila;
honeen bizkarraldean
itsasoa da susmagarri,
nahiz-eta ezin ikusi.

Errekastoaz ganera
ba da han hurrean beste urik,
ur-jauzi azkorra,

goitik behera
emakumeen uleen antzera,
buruko gaixoa arintzeko
halahalako ur arola:
horma artean, lotsati,
bainutegi pospola.

—Negarrik egiten
ez al daki seinak?

— itandu daroa
auzoko txikinak.

—Negarrik nork ez,
maitea?

Zeru azpiango
sein guztiek dabe
minantza ta atsekabea,
mundukoa ez dalako
zorion betea.

Gehienetan irria dauka
seinak ahoan, begietan,
eskutxoak alkarregaz
jolasten diranetan,
eta ointxoek ere
igurtzika jardungo.
Amaren kanta
gozo arina entzungo
eta Jose Mari loak hartuko.

“Aritz adarrean
kulendrina dantzan,
esku txuri politean
lorea.
Zertara ote da,

hartara ote da,
galdezka dabil
jendea.
Zertara ote da,
hartara ote da?
Andre Mari garbiaren
semea...”

O, seintxu potolo,
aingerutxoa,
beioa urrunera
sorgin gaiztoa.

Ama Tomasaren
irribarrea.
Seina lo dagoeno
sukaldean lapiko
ta enparauko.

Teilatupeko
guztientzako
janaria,
lanbide egunkaria,
garbitasuna,
Tomasaren kezka
urduria.

Etxekandreak, horraitino,
ez dau osasuna mukuru;
baina bera da buru
—ta senarra seguru—
sendoa ez baina
geraka, ekina,
emakume fina.

Senarrak Jose dau izena,
etxeko jauna,
ederra gizona;
emazte hain maratzaren
gobernu gozoan
baretsu doaz joan
egunak egunen ondoan.

Ezkontza buztarria
arean eroangarria;
aita mahairako prest,
are ferietarako,
amak mila jardun ditu
preminatsu ta gogarako.

Lehenengo seinia zelanbait
amaren kutun izango dan arren,
sein barriak jaikoko dira
Barinagako Iturben.

Bigarren seinia ere mutiko,
Patxi izena jarriko;
Jose Mari, anaa zaharra,
erdi harrituta lenengo unean:
inor dago berea zan
sehaska apalean.
Sein barria.
Orduan geratu ete jakon
irudituta bere barruan
edozein gizon dala munduan
lagun hurkoa,
ta Jaungoikoa
alde orotan
ta aldi oro
guztien ganetikoa?

Orduan susmatu ete eban
beti dala zoragarria
gauetan zeruan
izarren dirdiz bizia?

Ta harrimenaren jarraipena
Iturben hirugarren seinia:
Maria
ume alai ugaria,
amaren laguntzaile izateko
zeruak bidalia;
geroetan Eibarrera
joango dan Maritxu,
esne ta abarrak hara eroan,
ta etxerakoan
erosiriko gauzak
ekarriko ditu.

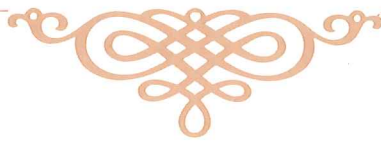
Eta barriro ere
sehaska zaharrak
sein barria,
Jesus dau izena jarria,
gerotxoago
beste hiru umeen jarraian
ibiliko dan
tatan urduria,
zer entzungo
zer ikusiko
adi belarri
ta begia.

Iturbeko mahai zabalak
lagunez beterik ingurua,
gizonaren aldiaren zuzpertzalea
Iturben izan da sortua.

Baserri gitoan, zuhaizti azpian.

II. Baserriko giroa

 ilarrak ilunpetan jo dau
zidarrezko turuta;
goizean goizetik kortan
abelgorriek murrusa,
Aita Josek besoetarik tranpara
bedarra luza ta luza,
umeeK lo nasai egin dagien
ixilduteko abisa,
beiek eta txalek
jatekoaz amesa.
Murrusa dabe erdilotan
basetxeko umeeK
goizeko soinu maketsa.

Atartean txakurrek ere
egun barriari zaunka;
jardunak hasierea behar,
goseak luzamenturik ez dauka.

Goizekoa txirtxir
sartagin baltzean,
urdaia edo sistorra
negar batean,
laratzean esnea
topina ilunean.
Ama taloginen,
umeak ezpanak miazkatzen,
aitak mahaian
bere lekua hartzen.

Bazkaritan sagardaua
izan ohi zan Iturben
mahaiko edari,
horren zalea zan
geroetan ere
apaiz Jose Mari.

Sagastiak ondo zaindu beharra
aitaren ardura zehatza,
igaliduna dan zuhatza
etxerako emonkorra.

Irebatea zanean
pozgiro umeen artean,
baina uda hasieran areago
gari ebatea, jotea, garbitzea,
zoragarrizko jai alaia
baserritartxoan gogoetan,
landan bazkari,
ta merienda,
auzolana izanik
basetxe hurkoenekoan
anaikor etorrera,
gaur gurean,
bihar zuenean.
halantxe txarri hiltean
odoloste ta abarrak
basetxerik basetxe doaz,
ahaleginetan lankide,
baita atseginetan ere:

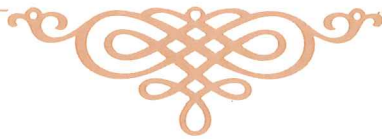
Baina udako jaiak
ogia dakar.
Ogia,
eguneroko premina,
lagaezina,
Ogia, esangura handiko
berba sorgina.
Ogia, munduko janaria.
Ogia, zerurabide
ernamina.
Ogia...
Jose Marik lehenik
sumaturiko gaia,
lotura betirakoaren
esan-nahia.

Etxeko lanak.

III. Ikasten

Domeketan burdibidean behera
aitaren eskutik arin eleizara
joaten zan, mutil koskorra zanean;
ta ume, etxe jagola, ama jardunean.

Andratxo batzuen esku-liburuak
eleizan ikusten ebazan orduan:
zer ete agiri orrien ganean
begira begira halan jardutean?

Aitak erantzuna berehalakoan:
gizonok berbea daukagu ahoan,
baina liburuan berbak begietan,
ikasiko dozu hurren urteetan.

Eta mutikoa harrituta dago,
andren ardureak dihardu gozaro.
Abadea altaran ixilik danean
irakurleak hor letrak begipean.

Mezatan sermoia abadeak azkar,
liburuak atsen, geldit laga behar.
Jose Marik hartu liburu bat eta
orriak irudiz ta letraz beteta.

Sermoia euskeraz izaten zalako
mutilak ulertu gitxi edo asko;
baina kantuzkoa esaldi arrotza,
abade jaun horrek berbeta bikotxa.

Eleizako argi eta irudiak
etxe bakarreko gauza nabariak.
“Jaunaren etxea, ai! —amak dinotso—,
horrexegaitik da hain eder, hain oso.

Aparteko etxe ta torre jagia
pertonak bakarrik dabe han tokia.
Inor ez da bizi, ez da logelarik;
egunez ostera, atek zabalik.”

Eskola maisurik ez da baserrian,
eskola aroko lana sakristian;
hor da Mariano Kareaga arduraz
umeei letrak irakatsi guraz.

Bestelakoa da berbeta modua,
nekea izango da lenengo negua;
letrak bakan eta berbak bakanago
amaren berbeta argia gurago.

Etxe mendi... koa, mendiko etxea...
atzekoz aurrera da gaztelerea.
“nitzat” hain erreza, “tzat ni” bai trabesa,
euskerea gozo, erderea geza.

Baina argibidea ba dator baratxe,
ikasle zuhur da bihurtu oraintxe.
Eta geroago eskola barria
ikastoki zabal, eroso, argia.

Ta emakumea irakasle barri
Doña Patro Uranga egoki nabari;
Bizkaiko Aldundi erneari esker
Barinaga gero eskoladu bazter.

Eskola barrian ekitalde luze,
hor beteko ditu, bai, hamabi urte;
bitarte horretan torredun Etxean
eleizgiro kutsuz altara oinean.

Altaran abade meza-emoilea
Jose Mari sarri sakristau-kumea,
Confiteor luze xamarra ikasirik
erantzun laburrek ez eragozpenik.

Doinutsu, errezto abadeak latin
mutikoa erne hiru hizkuntzekin,
etxean batera, eskolan bestera,
joango ete da latin ikastera?

Jai egunez amak atsegin ixila,
meza erazoten zentzunez mutila;
seme bat abade izatea, aurki,
—amak berekautan— ez kentzen burutik.

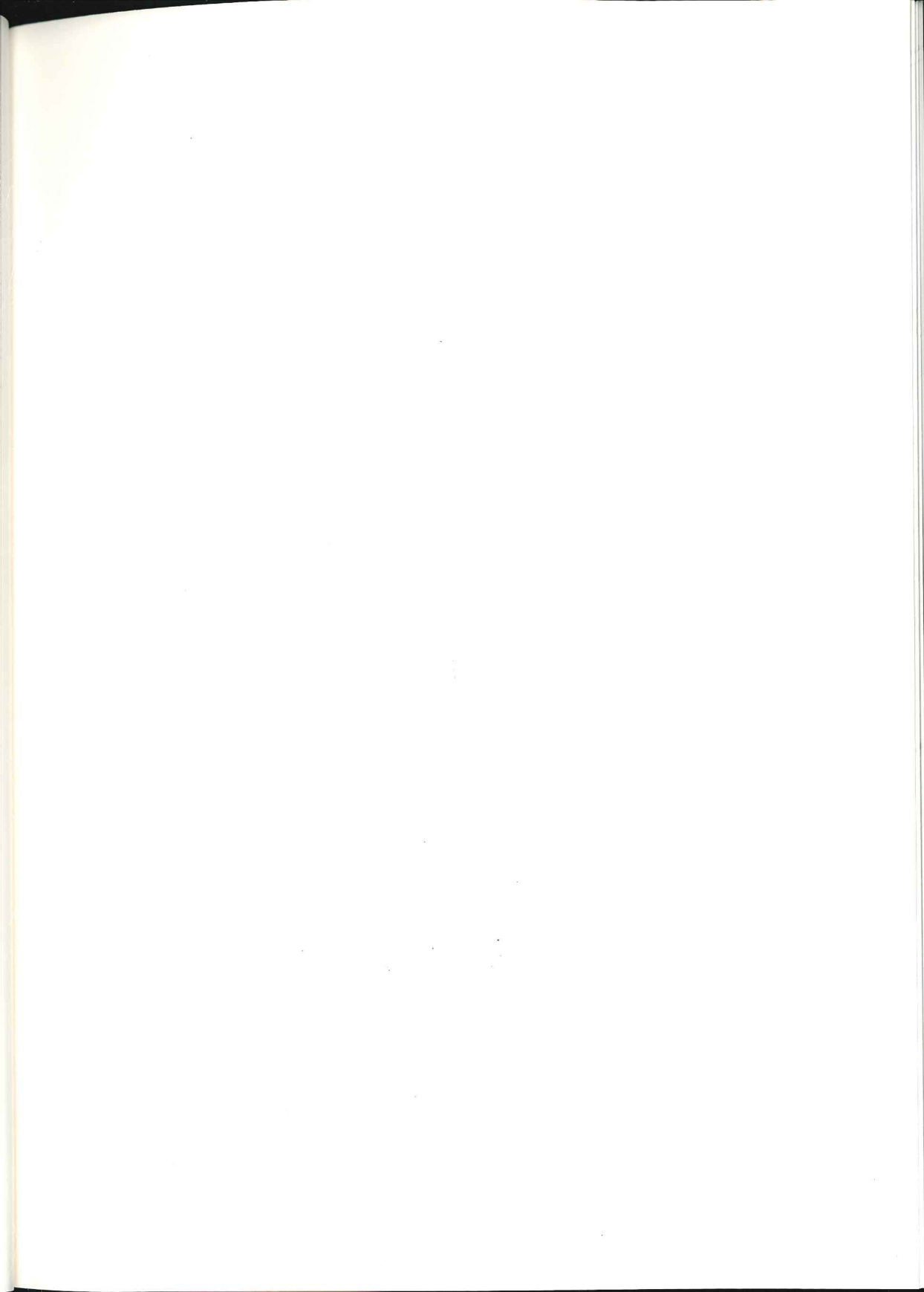
Joango ete da Seminarioa?
Amaren otoia barrutik ahora.
Senideek, barriz, ezetz asmo horri;
amak, horraitino, eutsi bereari.

Trumonaizeetaz semea babestu,
senide eritziak gogor ezereztu;
Jose Marik ba dau mutiko laguna,
biontzat, menturaz, helduko eguna.

Harako “Introibo ad altare Dei”
entzun baizen laster mutikoek segi,
erantzuna “Ad Deum quilaetificat...”
ahots garbi zoliz bateratsu ta bat.

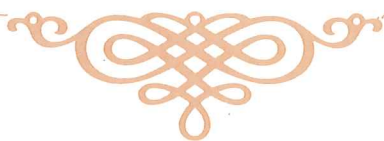
Jose Mari eta Jose Gandeaga
kide izatea gero be ezin laga,
abadetzarako biak irrikiten,
adorez hasiak bidebarri ginen.

Baserri zaharra.

IV. Agur, basetxe!

Asmo guragarria
hor dago ernamin,
amak gura ebana
semeak susma arin,
barruan sustraitua
bazterrera ezin,
basetxetik, ostera,
beharko aldegin.

Lautada muiño eta
mendisken tontorrak
Jose Marik sarritan
zapaldutakoak,
askatasun ikurtzat
euki izandakoak
hantxe laga beharra
eskatzen aduak.

Auzo basoetako
txori kantariak
errekako eskailu
eta arrankariak,
txikitako zokondo
hain maitagarriak
bere hartan lagako
ixilik guztiak.

Berez eukan doea
lumeaz jarduten,
irudi txit politik
zituan egiten,
haren kuadernoetan
marraen azterren,
zelanbaiteko jitek
ba eukan edermen.

Gizonak beti dauka
jantzi preminea,
mutilak horretan be
saiatu gurea,
soinekoa paperez
errez da egitea
sortzapenaren sena
osoro berea.

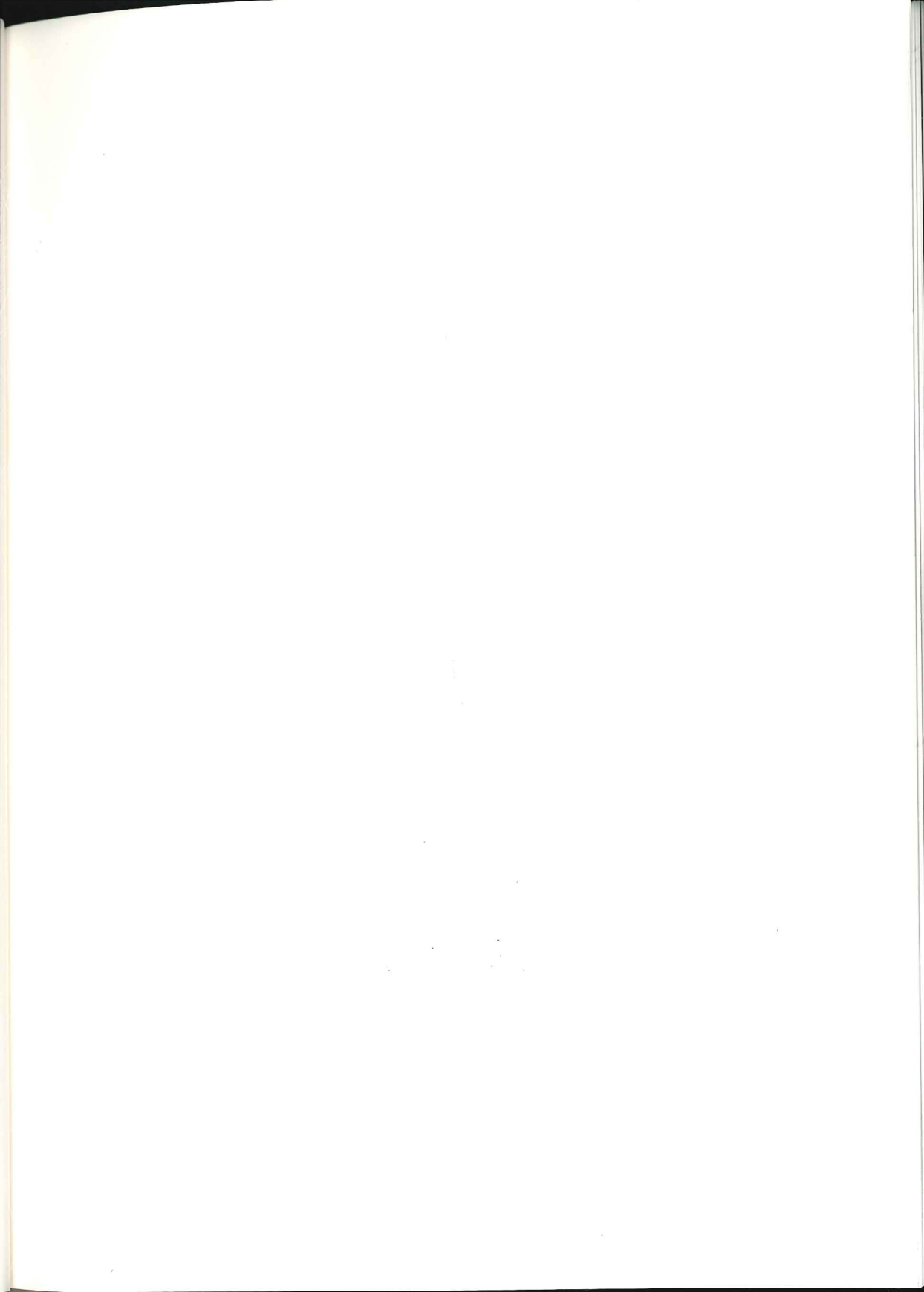
Seminario txikiz
han dago Artea,
sartu baino lehen baina
nun azterketea?
Markinan egin dabe,
han dago abadea
Onaindia, Domingo
puntu-jartzailea.

Hamabi urtekoak
harako lagun bi
Jose Gandeaga bat
eta Jose Mari;
ikasle arrioa
arduratsu jarri,
oinetako ta jantzi
amak bakotxari.

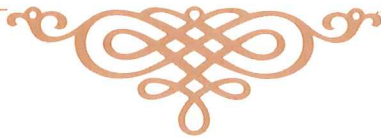
Agur, basetxe, eta
agur maiorazgo!,
Jose Mariren ordez
Patxi da izango,
estimau dan maileak
ba dau arretondo,
ordeazko saria
Jainkoak emongo.

Seminarioan bere kideekin.

V. Artea, Gasteiz

Gaztelu eta Elejabeiti
Arratiako lurrean,
etxe luzea, ez hain jagia
dauke begien aurrean,
leiho ugari horma zurian
ateak aurre ta atzean,
errekastoa kantari doa
estua dan zubipean.

Futbol jokoak eroso samar
eskatzen dauan zelaia
etxe ostean ikusi dabe
eta alboan frontoia;
uste eban baino politagoa
etxe argi eta alaia,
hor ikasketan ta kiroletan
aukeran dabe nun saia.

Logela txukun, ikasteleku,
eleiza eta areto,
jantoki zabal, zerbitzu ugari
egoki eta ederto;
zelaiez goitik mendi aldapa
lurrak bedarrez jazteko,
bazter batean iturritxoa,
“Saraspekoa” eduko.

Iturbe aldean laga eban
Saraspeko iturritxoa,
modu bereziz begiztatzen dau

iturburu zulokoa;
inguruetan zuhatz jagiak
egunez ba da beroa,
zubi aurrean bide zabala
ibilera handi bakoa.
Bizkaiko seme abadageiak
Artea honetan toki,
mutil giputzek Saturraranen
itsasondoan egoki;
hango irakasle ta ikasleak
maila fineko irudi,
ta Arteako Seminarioa
gitxiespenez eretxi.

Irakaspena halan be artez
eta estua mutilentzat,
orduko eleizgiro lehorrak
ba eban, bai, batasun bat;
heziketa latz araupetua
munduan ta mundutik at,
abade barik fraile izateko
inork bai jo egokitza.

Jose Mariak ba dau kezkarik,
Munduaz aparte bizi?
Mugaz kanpoan jazoten dana
behar genduke ikasi;
zetan gabiltzaz lehenetakoa
irakurri ta idatzi?
Bapo, mutillak; udaldietan
mundua aztertzeke bizi.

Seminario barruan bertan
lagun taldetxoa ginan,
munduko azi-orrazi eta
zirkinen ingurubiran
ikasmin handiz erne genbiltzan,
atzereak ez gura izan,
oporraldian ez ginan nagi
gizartearen jakintzan”.

Hirugarrenez udaldia ta
etxeratzeko be, pozik;
abadegeiak aldiz joanik
Arteako etxea hutsik;
bitarte horretan garbitu, ta
bazterrak egokiturik
udaostean mutiko saila
barruratzeko gerturik.

Udako egun gozatsuetan
edozetarako asti,
Arizmendiren burutapenak
errez jaio eta hazi;
mutiko lagun eta auzoak
zelan dabiltzan ikusi,
munduko barri jakin gurarik
egunkariak erosi.

Mendiko zidor aukeratuak
ibilteko leku ase,
Markina, Etxebarri, Arrate
bisita, besteak beste;
horraitino be, bide aldiak
luzeak badira gose,

betiro oinez ez ibilteko
bizikletan mutil gazte.

Bide luzeak zelanik moztu
mutillak horra asmatu,
Iruzubieta heldumuga,
ta hurrengoan Ondarru;
Elgoibar, Ermu, Eibarreraino
txango laburrak luzatu,
kiroletan dan atseginena
burpil bikoia gertatu.

Burpil bikoia bidelaguntzat
orduana ta geroetan,
zaratarik ez kutsadurarik
ez eban nahi bideetan;
bizikletari asperrezina
hara horrako osteretan
azkartze griñea gaztetarik
bere asmoetan eban.

Hamasei urte bete zituan,
bete Arteako egunak,
ele-antze boskarren aroan
ez-ezagunak lagunak;
arean bere irakasleak
gizon eredu bakanak,
alde itzela baserritik at
uri haundira joanak.

Gasteizeko Seminario
Nagusi, harro ta barri,
urte bete lehenago eben

martxa egokian jarri;
Arabako lautadan Gasteiz,
han urruntxuago Ali,
hezkuntza zahar ta latz samarra,
baina gaiak ernagarri.

Gizarte giro aldakorrerantz
aldiko jente urduria,
giza ideiek kanpo-hormen gain
barrurantz bide edegia;
Arizmendik adimen leihoa
zabalik eukan jarria,
ikusi, irakurri ta entzuna
jakiturizko bazkaria.

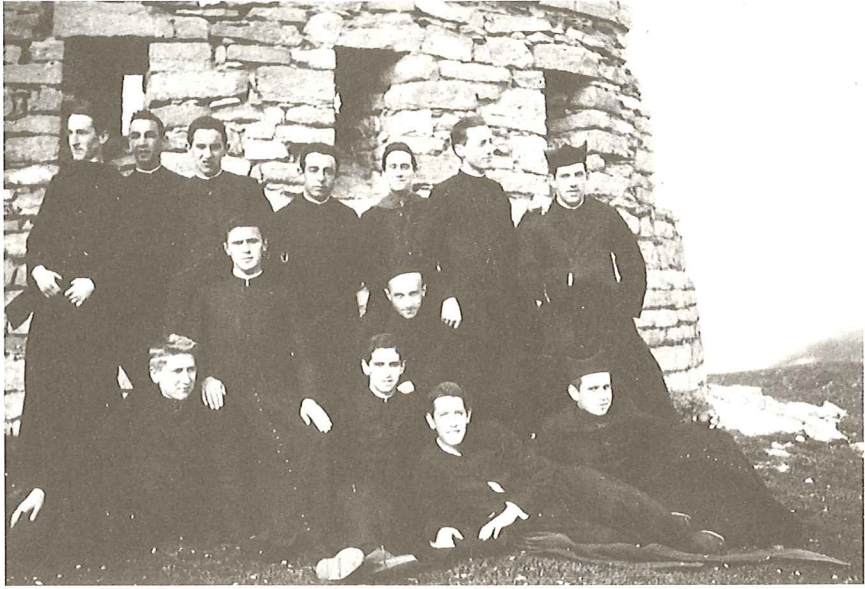
Sei hilabete lehenago han
Seminario barria,
Españiako errege bera
haraxe zan etorria;
uste ez uste, asaldatu zan
bindilibanda, herria,
Cartagenatik itsasoz ihes,
laga errege aulkia.

Askoren ustez batuak ziran
Eleizea ta Errege,
erleginoiak ixilik gertu
gauzak eukitsuen alde,
ideia hori buruan eukan
langileriaren jabe
matxinada giroa gertatuz
asko matxinada-zale.

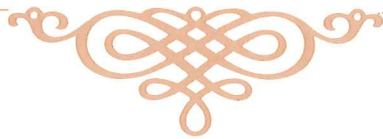
Erailetak hor hemen ugari
ta komentuei su emon,
lehenagoko antzera gogor
jardun nahi eta egon
langileek errepublikea
garaitza eta zorion,
askatasuna zaindu beharra
eskatzten adiskide on.

Abadegeiek lehenago bake
zuria iluntzen dakuste,
halako haizez aldakuntzarik
eitekeanik nork uste?
Batzuk etxean gelditu arren,
—giroan bildur-nahaste—
“Iturbe”-k eta beste batzuek
zuzperturik bihotz gazte.

Formakuntzarako garaiak dira.

VI. Liburu artean

Lnguruetan kezka ta larri
bai, burgesia zaindu nahi,
irakurle onen esanetan
batzuk irakasle garai;
esaterako Barandiaran,
berak darabil mila gai,
euskal arloan neofitoek
jo Lekuonaren jarrai.

Tarte bitartean Arizmendik
maite dau Sagararioa,
igarri barrik bakartadera
ernagarri bila doa;
maila handiko edu bi ditu
lehenengo Jaungoikoa,
haren hurrena gizona eta
gizartearen giroa.

Munduko itsaso hasarretua
bere ontzia jagoten,
Jose Mariren ahaleginak
ez dau inoiz izan eten,
bidea argi ikusi eban
batu indar eta kemen,
berba gitxi eta eurak onak;
ixiltasuna be, ozen.

Barruko giro haretan ziran
sortu Kardaberaztarrak,
eta sortu be, euskereari
zintzo lagundu beharrak;

Auñemendiko alde bietan
euskal azterren zaharrak
iraun egien, jo eta keia
gazteen saio suarrak.

Lanarteko mundua ekusan
mundualdiko jardun lez,
alperreteria inorentzat be
onurarik inoiz be ez;
behartsua zan baserria, ta
egunero behar nekez,
preminak aukeran gainduteko
izerdirik ukatu ez.

Hortik ba, Jose Marik joera
aspaldiko lanetara,
Eleiz-liburu lodi trinkoak
irakurtean gogara,
abesti zahar beneragarri,
eskubideen jarrera,
asmo guztiok harek buruan
ta, nondik joko aurrera.

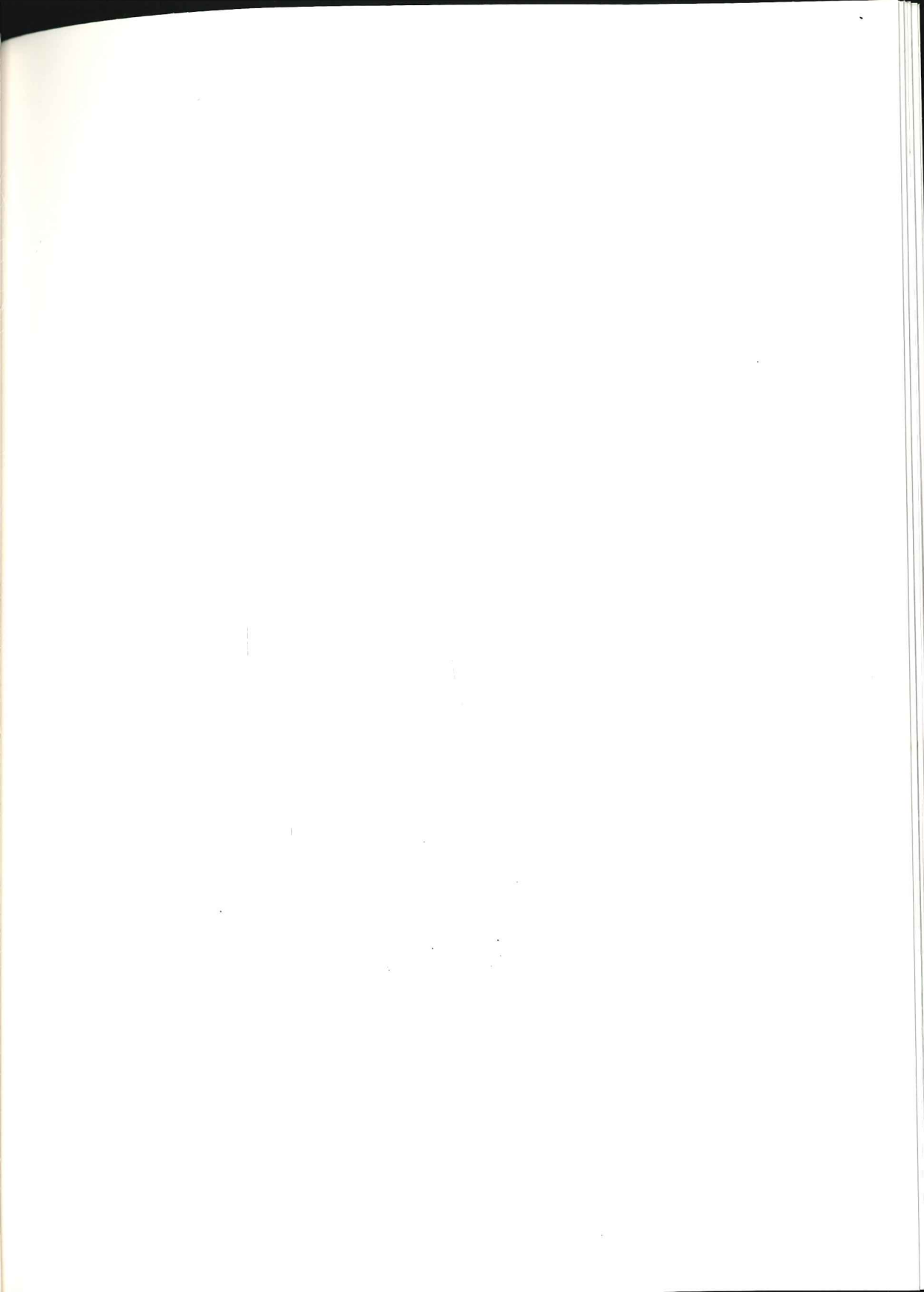
Irakasleen artean goren
don Joxe Miel jatorra,
arimazaina dan hainbatean
Herrian dauka altxorra,
lehenagoko gauzak aztertu
harpeetan lan gogorra,
neke guztiak uxatzen ditu
dana daroa arloa.

Aho gozatsuz esanik eban
Barandiarani buruz:
ikasleetaz ihesi inoiz ez,
alkarrizketara amurruz;
irakasleak ikasleekin
ekin, adiskide eduz,
neurri handiko gizon txikiak
tairik ez hitzez, ez orduz.

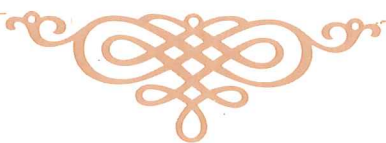
Bai klasean ta bai jolasean
irakaslea adiskide,
barriketaldi gozoenetan
bai jankide zanean be;
lotsati zana zuzperten eban,
edozeini emon bide:
“gizona ume besterik ez da,
hor... berrogei urterarte.”

Gasteiz, Eskola Soziala, bere lehen kezka piztuz.

VII. Mundua, gizona, Euskal-zelaia

Elederraren zelai gozoan
sartu zan buruz aurrera;
Euskalerrria, herri-gizona
haren buruak aukera;
tresna egokiz jardungo eban
—mendebaldeko euskera—
erro zaharrak mintegi barri
ahalegina hark lera.

Euskalerrrian
euskeraz
atseginez
eta eraz;
eleizgizonen
hizkuntzea
herriarena
beti, beraz.

Herri-jakintza
letra sailean
asele, kanta
eta ipuin,
antxinakoen
asmo ta amesa
barriro giar
ta barne-muin.
Ta Kardaberaz-
tarren taldea

sorturik, hantxe
don Manuel,
gazte ederrak
lan bigarrena
euren gain gogoz
hartzeko prest.

Gauza ona jakon
elederra bera
ez egoan horretara
soil-soilik, ostera;
Arizmendik
gizonaz beti
amairik bako
kezka ta joera.

“Horraitino,
gizon soila
ez, bakarreko

elementu;
ingurubiran
kideak ditu,
ta emakumea
lehen mendu.

Gizon ezkongak
mundualdian
bide erdian
besterik ez,
eta gizon-erdi
geratu ez dadin
emea behar
grinaz ta legez.

Argizagi
usain larregi
izpirituak
ez dau behar,
monjen kantuak
ez dira nahiko,
gizartean bai
arazo lar.

Herrigizon laua
ez da jakituna,
bitartekoa bai
azkarrago dana,
azkarrago honek
besteak menpean,
noizarte egin behar
jauntxoan esana?

Diruduna ez soilik
jauntxo mailako,

langile artean be
hainbat halako;
Gizarte oboan
ondasuna bedi,
kultura ta jakintza
ta zintzoen argi.

Ezjakina zelanbait
jakitun jarteko
ikastea beti be
asmo bitarteko;
otoi eta kantak
ez dira nahiko,
halan be kantu ona
ez nik baztertuko.

“Erdi klandestin lana
Seminarioan,
hango hormetaz kanpo
geroa gogoan.
Mixino-lan barria
herri lauan ausaz,
sakristian egonez
jango gaitu hautsak.”

Gizonak eleizeagan
sinestea epel,
gure abade gazteak
ezin izan txepel;
gizarteko burrukak
kolore bitako,
dirudunen mailea
langileen aurkako?

Kristau bidea hor
hasarrez besteko,
gizonak alkarregaz
dira konpontzeko;
bakotxaren itzala
aintzat noiz hartuko?
Biloizik egin gara
guztiok munduko.

Ni izatea ez da
izate osoa,
gizartea gizonak
berezko oboa;
bakotxa, bakotxa da,
baina ez mamoa,
preminazkoa edonoiz
lagun albokoa.

Gizona patari
ezin inoiz izan,
halan be aspaldian
horra nun gabiltzan;
guztientzako bebil
ondasuna dantzan,
guztiok parte hartu
behar geunke saltsan.

“Saraspeko iturritxua.
Barruko beroak eta kanpotiko
sargori kiskalgarri oneik erreta
iregana nayakark egarri miñak.

Bein betiko ase nindualakotan
nintzuan
eta len baño egarriago beriala.
I ez az ustuko ta,
ekatzak beste apur bat!
Iturritxu!
Orain bayakiat
zergaitik ase ezin neikian;
edanago
eta egarri aundiagoa
zergaitik sortzen
daustaan be bai.

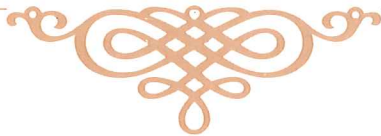
Nuan Jainkoagana,
onetxen urak
ito daikez ene egarri gartsuak eta”.

(1936 Etailaren 31-an)

Don Jose Maria gudari jantzita, guda garaian.

VIII. Gerratea

Bizkai-Gipuzkoetan inork uste ez eban
hogetamaseikoan zer sor eitekean.
Arabian ba ekien, are Nafarroan;
euskaldunik gehienak barriz, losorroan.

Ekatzaren antzera ez zan bapateko,
giro ez-atsegina errez gaiztotuko;
errepublika motzak etsaiak orduko,
gero jazoko zana, zeinek sinestuko?

Nafarroan lehenik, matxinoek garai,
errepublika aurka gerrate latza nahi;
sinismenaren alde reketeak ernai,
aberri haundirako euren Erregegai.

Gurasoek antxina burrukan hasiak
beste batzuk eukezan euren maleziak,
giro zaharra zala zinoan argiak,
halan be gerrateak gatx izugarriak.

Ezpatadunek sarri agintari mena,
ezkutatu ezina euren ahalmena,
Afrikatiko jende azal baltzerana
kristinauen kaltetan eurrez ekarrena.

Ingurugiro iluna Madrile aldean,
diputaduak kezkaz ta ez-jakinean;
giroa nonbaitetik urra eitekean
baina argitasunik ez askok anartean.

Zortzi egun lehenago Santiyao baino
zerugana ozkarbi, ez arean, laino;
hegazkinak irritsez urrunetaraino,
ezpatadunen gertu kuartel eta kaino.

Nafarroan, Araban matxinoak gora,
Estaduko lurretan odola zan lora;
alkar-hil behar hori zabal itsasora,
zeruetan ebilen heriotz aizkora.

Bizkaira burrukea Araba aldetik;
Gipuzkoara barriz, ai, Nafarroatik.
Bildurra, preminea alde askotatik,
euskaldun asko larri, arriskuz beterik.

Arriskua, bildurra alde bietan zan,
gorrotozko odolez errekek etorzan,
adimenen argia ilundu lanbrotzan,
Jaunaren errukia, hori be, zalantzan.

Batzuk gorri ta gordin, besteak faszista,
lurreratu ziran bai trumoi ta tximista;
bidertzean gorpuak, ohetik jatsita;
egunsentiz, goiztarra, herio bisita.

Lehen asteetako behar modu larri,
hobi barrientzako ez kare ez harri;
gizonaren grinea antzekoa beti,
bata hiltzaile dala... ta besteak segi.

Gerratea mendian atondu aurrean
gizakien odola etxe ta kalean;
geroago kartzelen burdinen artean,
ontzian, hilerrian eta kuartelean.

Mendietara ziran harik lasterrean,
matxinoek itsasoz nagusi bidean,
hegazkinen bitartez halatsu aidean,
lurretan be, aurreruntz, erakusmenean.

Gipuzkoan barrurantz matxinoak prestu,
Tolosa galdu zan ta, Irun ere estu;
mugalterroan jarrai, Donostia arrisku;
Ondarruraino laster gudaoinek txistu.

Elgeta eta Eibar eta Otxandio,
Bizkailur mugarriak, besteak adio.
Hiru hilabetea ha bai desafio!
Hegazkinik ez badok, hik zeri akio?

Bildu ziran gizonak, taldeak alkartu,
ta gizarte zaharra zelanbaiten zaindu;
askorentzat buztarri barria eratu,
matxinoen oldarra ezin zan geratu.

Zalantza aldian nekez buru hautatzea,
gerrate preminetan beharra sartzea;
jaurri guran alkartu, geldi nahastea,
Gernikan agintari barriak hastea.

Gazteek soldautzara udazkenez deia,
gura bako gerrara, nekatsu den lehia,
kuarteletara mutil taldeek abia,
Arizmendi Bilbora, aduak jaurtia.

Nonbaitera jo behar burua agertzeko,
hainbat ziran gorriak ta gorri-ertzeko.
Askatasuna eta fedea, etxeko;
Euzko Gudarostean mutil azkeneko.

Azkenekoarena haren maila ez izan,
tiroka jarduteko traba eban bistan;
lumen preminaz ere giza-errebistan,
bertatik sartu eben han, kazetaritzan.

Euskalerrian inoiz ikusi ez zana:
egunkari azkarra, ta euskeraz dana,
hogetamazazpiko ate ta udalena
lau-bost gaztek euskeraz loratu ebena.

Eguzkidun orduak gitxi ez zirala
gauari be ostuten, kuadrila mazala;
horretara "EGUNA" goizean kalera,
gizartera hainbatean guda-oinetara.

Bizkai guda-oinetan mugak barrurago,
jentea ugarituz, lurra medarrago,
tresnen preminaz baina gosez hainbat aho,
itsaso ta zeruan ba zan zigor-aro.

Mesedeko albistak murriz paperetan,
arerioek gogor alde guztietan,
burdina, zementua behar lubanetan,
traidorerik izan zan eusko lerroetan.

Hutsitu egin ziran herri ta baserri,
heriotzaren bildur lagunak ihesi;
agure, atso, ume eta abelgorri,
exodorik baltzena bideek ikusi.

Euskalerriko bide ta bidezidorrak
iturritz beteriko aldatz ta bazterrak,
burdinazko euriak, eta are txingorrak,
ezogarrien orde z zeruko su-garrak.

Abade izateko sortu zan bihotzak
halako atsekabe, minsorrak, mingotsak,
bakearen semeek gertu idaztortzak
baina gizentzen arma-saltzaileen poltsak.

Apiril eder haren azken alderantza
basetxeari agur latza egin deutsa.
Bilborantz etorrela Gernikan aldantza,
aleman hegazkinek bonbazko triskantza.

Bilbon barri baltz hori adierazo eban,
lorriñaren kaltea zehatz ezin esan;
uririk gehiengan horma hutsak ketan,
hilak horma artean eta kaleetan.

Agur Intxorta eta agur, Kalamua!
matxinoen uiola Bilborantza doa,
hegazkinez nagusi, kainoak mordoa...
errepublikariek zori baltz gaiztoa.

Gorbea ta Bizkargi hondatuko errez,
tropa, moro, aleman eta italiarrez
atonduriko talde horretzek indarrez
zapalduko Bizkaia. Mundua, lotsor... ez.

Agur Arratia ta agur, Txorierri!
orduante estua Bizkaiaren gerri,
ontzietan batzuek ihesa igarri,
matxinoen menpean milaka gudari.

Hilek gehiagorik ez alkar ikusiko,
kartzeletan gizonak laster kokoriko,
osasanaz ardura ez horren gutziko,
heriotza epaiak arrisku ugarisko.

Agur Artxanda eta agur, Pagasarri,
matxinoentzat Bilbo kartzela nagusi,
gorrizko ta horizko banderak garraixi,
askoren minak barriz, zart! ixilarazi.

Goizaldeko danbadak zubi apurtzaile,
ahalegin guztiak ai! hutsaren pare;
Ibaizabal osoa menperatu dabe,
eta bildurrez bete etxe eta kale.

Preso ez dagozanak txori bakartiak,
zeinek harrapatuko gazte izutiak;
Arizmendiren senak distira argiak,
Bilbotik ihestera haren maliziak.

IX. Kartzelara

Matxinoek Bilbo euren menpe
jarri eben
bagilaren erdi aldean;
Arizmendi gudari gaztea
kezkaz urduri egoan,
kazetari ta idazle izatea
auzi latzaren menpe jartea
benetan arriskutsu zanean.
Ordu batzuk esturaz
iragan ostean
biderik bide barik
mendirik mendi joan zan
Bilbotik ihesi
Frantziarako martxan.
Bizkaiko lur medarrak laga
ta Gipuzkoako Lazkaoraino
heldu zan, han arnasea hartuz.
Baina norbaiten aholkuz
Bilbora bihurtzea zala
egokien, ziurren.
Eta hain egunetan eta ordutan
Bizkaiko Caja Reclutan
gizon harek Jose Mariri
zintzoro itxarongo
ta zuribidea emongo.
Lazkaotik barrero Iturbera,
hainbat astetan ikusi ez eban etxera,
senideak besarkatu
ta arimea zelانبait atsedentzera.
Baina Bilborako prest,

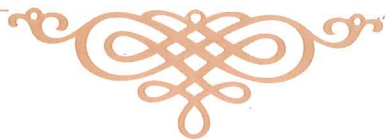
Markinan taxi baten jabea
izan eban tratugilea.
Beribil arin horretan
Arizmendi kezkaz ta esturetán,
baina itxaropen apurra
bihotzaren tolesetan.
Zenbat etxetan negarra
ganezka ez eben,
aberria maitatzea
pekatu zalako hemen!
—Taxi arinaren ibiltari azkorra,
eroan nagizu sekretuan Bilbora...
Uri handira heldu eta
Caja Reclutara baino lehen
ezagunen ostatuan sartu-urten,
Heros kaleko etxe baten.
Ordu jakinaren aurretik
Arizmendi ondo jantzia
adiskide minagana,
Bankuetxe baten
alkarrikuste sentigarria.
Kalerako ate errotaria
brastadan edegia:
neskatila liraina agertu
ta lagun biekana
larri ta arnas-estu:
—Jose Mari,
etxera heldubarri
polizi bi
zure galde.

Derrotarekin batera, gartzela.

IX. Kartzelara

Matxinoek Bilbo euren menpe
jarri eben
bagilaren erdi aldean;
Arizmendi gudari gaztea
kezkaz urduri egoan,
kazetari ta idazle izatea
auzi latzaren menpe jartea
benetan arriskutsu zanean.
Ordu batzuk esturaz
iragan ostein
biderik bide barik
mendirik mendi joan zan
Bilbotik ihesi
Frantziarako martxan.
Bizkaiko lur medarrak laga
ta Gipuzkoako Lazkaoraino
heldu zan, han arnasea hartuz.
Baina norbaiten aholkuz
Bilbora bihurtzea zala
egokien, ziurren.
Eta hain egunetan eta ordutan
Bizkaiko Caja Reclutan
gizon harek Jose Mariri
zintzoro itxarongo
ta zuribidea emongo.
Lazkaotik barriro Iturbera,
hainbat astetan ikusi ez eban etxera,
senideak besarkatu
ta arimea zelanbait atsedentzera.
Baina Bilborako prest,

Markinan taxi baten jabea
izan eban tratugilea.
Beribil arin horretan
Arizmendi kezkaz ta esturetan,
baina itxaropen apurra
bihotzaren tolesetan.
Zenbat etxetan negarra
ganezka ez eben,
aberria maitatzea
pekatu zalako hemen!
—Taxi arinaren ibiltari azkorra,
eroan nagizu sekretuan Bilbora...
Uri handira heldu eta
Caja Reclutara baino lehen
ezagunen ostatuan sartu-urten,
Heros kaleko etxe baten.
Ordu jakinaren aurretik
Arizmendi ondo jantzia
adiskide minagana,
Bankuetxe baten
alkarrikuste sentigarria.
Kalerako ate errotaria
brastadan edegia:
neskatila liraina agertu
ta lagun biekana
larri ta arnas-estu:
—Jose Mari,
etxera heldubarri
polizi bi
zure galde.

Hirurak alkarri begira,
begiak ilun, eztarriak lehor.
—Saldukeria da hor!...

Ai, Hila, Hila,
taxijabe purtzila!
Hi izan haiz
etoi zirtzila,
hi saldukeriko
azpizapo biribila.
Ai, Hila, Hila,
karlista muskila!
diruzale baltz,
andraketaria hire zakila...

Komisaritegira Arizmendi sartu,
salakuntza bitartez han beharko lotu;
Larrinagara laster, nunbait gaixto edu,
“Iturbe”-ko semea halan... nork sinistu?

Atxuritik gorantza hara Zabalbide,
Larrinaga izenez han kartzela-etxe,
barrura ate zabal, kanpora ez beste,
euskaldunak piloan estu morroilope.

Han ortziko argirik aurkitutea gaitz,
patioan pitina urri eta mergatz;
atxilotuarentzat hormatea hain latz,
heriotza susmurra ziztakor, ez baratz.

“Unibersidadea” eritxoen irriz
hango karrera baltzak zerraldozko jantziz,
askatasun obena lepoan ezarritz,
Deriora bidea zabal egunsentiz.

Gudari izatea oker ta obena,
eta albistari, barriz, labako txerrena,
errudunen kataiko aurre ta azkena
lagun ugarik eban bildurrezko pena.

Azalpenak hemendik, salakuntzak hortik
Auditorian lanik latzena gogotik,
matxinoek legea azpikoa goitik.
Zuzena hondatu zan, ez jakin zergaitik.

Kartzela borreroen artean zitala,
harako “Bergaretxe” ez zan, ez makala;
taketa egunero eskuan ebala
jo saihets estua ta jo bizkar zabala.

Derion horma zaharra bigarren aldiko!
Lenengokoen sailaz guztiz ganetiko;
heriotz-epaituak gauez belauniko
azken gauan agurka, agurka betiko.

Zein dan errukarria kaiolako txori!
areago kartzelan dagoen opari;
Jose Marik mezua aitari ta amari,
bildurrak jaurti eta ez ibili nagi.

Urietan gelditzen ete gizon onik
larregikeriari trabak jarri nahirik?
Paperen batzuk lortu abade eskutik
Auditoriara azkar Bilbora bidetik.

Gogorra da beti be galtzaile buztarri,
buztarri ta zigorra menperatuari;
salatarien hitzei Jose Mari adi
auzi egun baltzean bihozpea larri.

Pekatuaren eske, sustarraren bila
militarrak epaiez menpetu zibila,
giza-askatasunari uko biribila,
herrikoen paperak eskari umila.

Kazetari ete zan, ala gudaria,
egunkariko idazle ta albistaria?
Itaune bakar horren ondoz sententzia,
salatari epaile, zuhur belarria.

– Hileroko soldata nundik lortzen neban?
(Zalantzaz, ixilune...). Gobernuko arkan.
Ixila... Garikano Goñi han egoan
salatari jardunez, atz-egin buruan.

Auzitegia laga ta barriri gora
Larrinagan izentau eutsoen txokora.
Presokideak galdez, esturaz, ondora,
irudi zuribaltzak Joserren gogora.

Erantzun bakarraren talisman sorgina
txarrerako/onerako epaileen grina;
Euskalerrian zabal oinaze ez arina,
bakotxak jasan behar norberaren mina.

Jose Mariren buru eta barrunbean
irudi lanbrotsua egunez, gauean;
heriotz-epai soinu, presoan artean...
Ta Arizmendi kalera, hurrengo hilean.

Harrigarri gerta arren, obenik bagea
aurkitu eben, ausaz, baserri semea;
arnasaz behingoan etxera bidea,
matxinoen soldautzan bigarren partea.

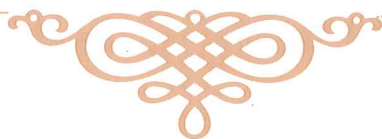
Burgoserako deia etxean dau hartu.
Soldadu jantzi eben, artillero gertu,
kuarteleko ofizinaz behar arduratu:
bere "fitxa" makurraz hantxe zan jabetu.

Eleiza-ikasketaz beti kezkatua
zuhurkiro zainduko eguna, ordua,
jauretxe maitaleak noizbait onartua,
bere goi-bideari zintzoro lotua.

Don Jose Maria dantzari talde batekin.

X. Mundukoen azala ta barrua

Saizeak hara horra darabilen
Orbelaren antzera
Arizmendik bere burua
besteen menpera
halabeharrezko indarren bultzadaz
azpiratzeari ezin ezelan be
egoki eritxi,
ez zalako, arean be,
artezeko aukera.

Inork ikusten ez zituan
oldarren eraginez
gizonaldrak dantzatu beharra,
bai amaren semeen sirats kaxkarra!
Makalak ahalmen urri ebana
argiro egoana izan arren,
goragoko uhalen jabe ta erdijabe
goianekoa da; eta behekoak
jopu epotxen antzera jardutea...
Estaduko agintari,
Eleizako maila goiko,
bizimodu batez zertu;
ta arduratu, zertarako?

Zuzena ta okerra
alkarregandik bereizteko
errez nagitua da gizona;
askan zer jana dagoeno,
buruarentzat ixileko egona.

Abadegei jarraituko,
eta soldadutzan bertan be
ikasten jardutea,
ta urruneko
edo bakarreko ikasketak be
balio izatea:
horren alde, horren bila
“Iturbe”-ko mutila.

Eragozpenak beti lur aitorra,
halatsu dira sasi ta larra,
zidor bihurtu, ongarrri
daitekezan bide zabalak;
barruan egia bilatu arren
gizonak nahiago azala,
ikusgarri dana,
ta zokondoan gorde
benetako sentimena.

Liburu mordo txikia
lehengo ikasketen jarraikoa;
horraitino munduko eskolan
gingo ikastaro gordinagoa;
bakearen bila hainbat barriketa,
hainbat irudikeri ta urruma,
azalkeria nagusi
mendeetarik hona.

Ezina izango abade eskolak
bakarrik egitea,

ikaskide lagunen preminea
ta are, eleiz irakaslea.
Jose Marirentzako
oztopoak berlotzea.

Ez eban etsiko Arizmendik;
hortik ez bada, hemendik,
irakasle jatorren bat bilatuko,
ta horrelan izango arnas hurko.

Ba zan Burgosen irakasle trebea,
Temiño abizenez,
harekin ta haren menpe
Barinagakoa.
Egokia giltza, Lauzirikaren serrailarako.
Geroago
Temiño jauna
Orenseko gotzaina.

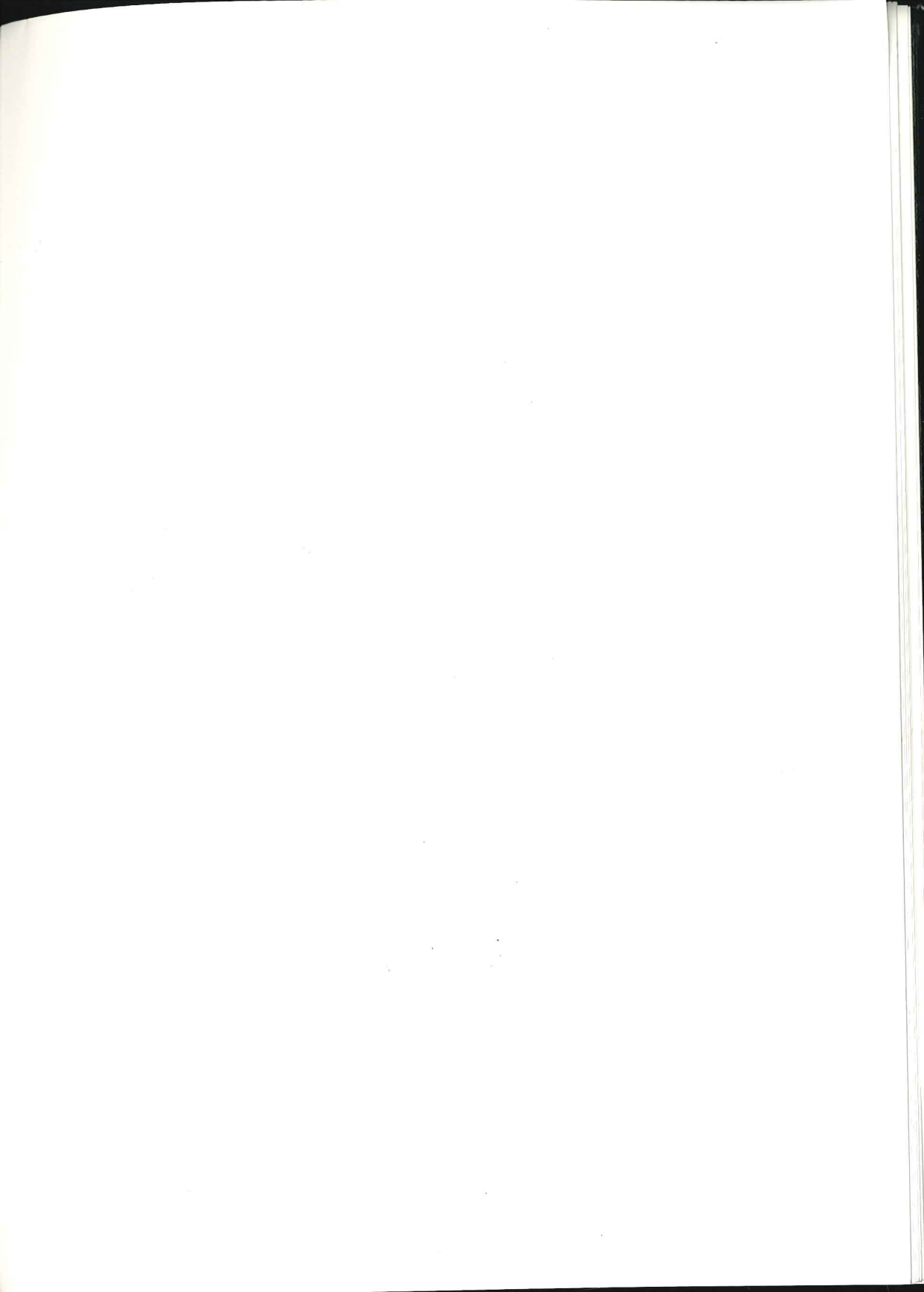
Eleiz-jakituriz hornidua,
munduko azturaz ohitua,
Bergaran egin eban Arizmendik

azterketa jokoia,
joko garbia
artillero baketsuak erasoa
ta menpera apur apurka
teologia totoloa.

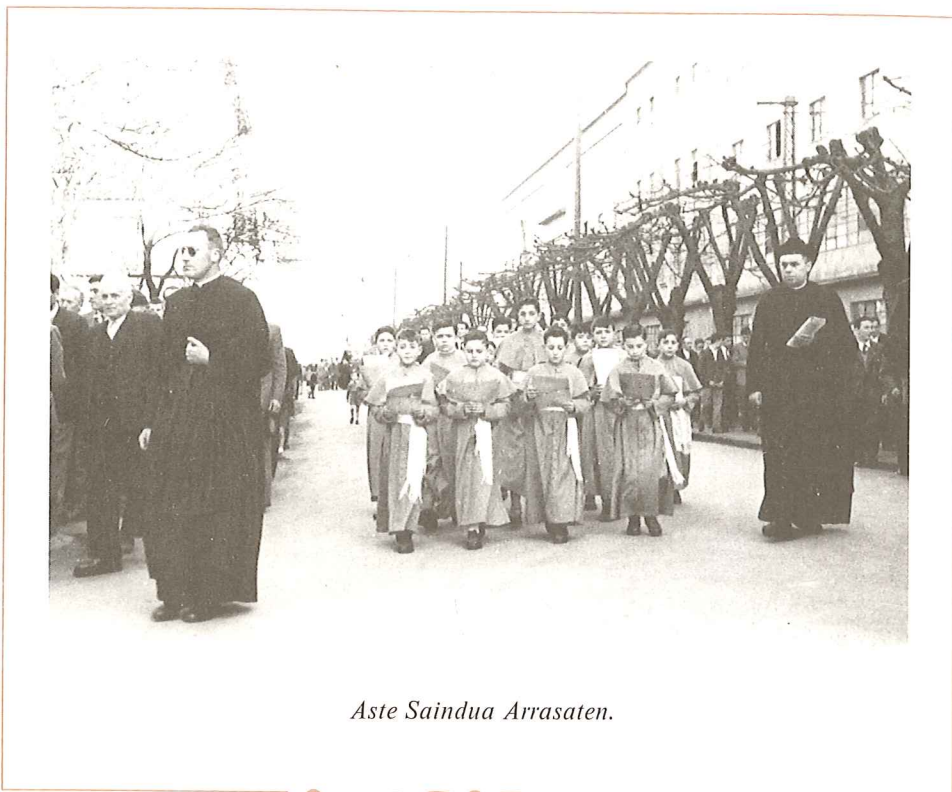
Gerratea amaitu zan,
azalez behintzat,
kortse estuko bakea
gerra ondareztat.

Azkenengo saioa Gasteizen:
1940 urte azkenetan abade jaioa,
hurrengo Urtebarri egunez
Barinagako eleizan
Mezabarri apala
baina guztizkoa:
Arizmendi abade barri,
Lasuen ta Gandeaga alboetan,
bost gazte azkar koroan kantaketan,
meza ta gabon kantea
ta Te Deumaren oihartzun betea.

Aste Saindua Arrasaten.

XI. Abade, eta Arrasaten

Apaiza soilik barik gizartekaria,
asmo horrez ganezka don Jose Maria;
kanpoan ikasteko ames eretia,
obispuak bestera kezka setatia.

Arrasaten izango koajutoretza,
Arizmendik apalik meneko baietza;
parrokoa be barri barria damotsa,
aukeraketa bitxi eta ulerkatxa.

Ez egoan orduan Lovaina gertuan,
ames politak baina huts, basamortuan,
eskaria sakonduz egin erreguan,
Lauzirika barriz, be, berean egoan.

Meza barria kanta ta handik bost astera
maletatxua gertu eta... Arrasatera.
Lehenetan, barritan, baserri aldera,
orain apaiz gaztea industri betera.

Barinaga girorik ez zan Arrasaten,
uri indar haundikoan barrukara kemen;
aurreko urteetan eztabaidak gailen,
eginbehar gaxetan Arizmendi sartzen.

Mahasti barrian ez mahasti gizonik,
galsoro haundia ta ez itaizalerik;
ba zan bai bazterretan gerrate zauririk;
galtzaileak galduta, ta besteak pozik.

Arrasate herri martzal itzelak jasana,
abade gazteentzat ezin han lur ona;
gizonen bihotzetan gerrate orbana,
min hartuak betiro amurru ordaina.

Zer ekarren abade barriak herrira?
Zeru goitiko berbak premina gorira;
larregikeri asko zuzen aitzakira
berrogetahiru hilak; hiru apaiz ziran.

Koajutore batek sermoi latz samarrak,
beste batek hitzaldi bakegazaberak,
baina honi deutsoez gertatu maletak.
Arizmendik zelanik egingo berbetak?

Jaungoikoa, Herria, burujaubeduna,
gizona danen ganez zaindu behar dana;
bikoizkeriak begoz, bakotxaren lana
aintzat hartzea, beraz, jardunaren gana.

Heldu zan Arizmendi, heldu zan Iñarra;
Iturbeko mutilak hauspean txingarra;
hitzaldi izugarriak entzuteko garra,
lorakerien orde z gona ta giarra.

Kristinauek domekan eleizan uneak,
jakintzaz zaletuak, gertu entzumenak;
hitzaldi soinuetsurik ez apaiz azkenak,
apainkeririk bako egia ozenak.

“Gizona gizartean lehengo eredu
zuzenaren bidean egingo erregu,
zerurako bideak lurrean dau leku,
bederatziurrenik aski ta lar dogu...”

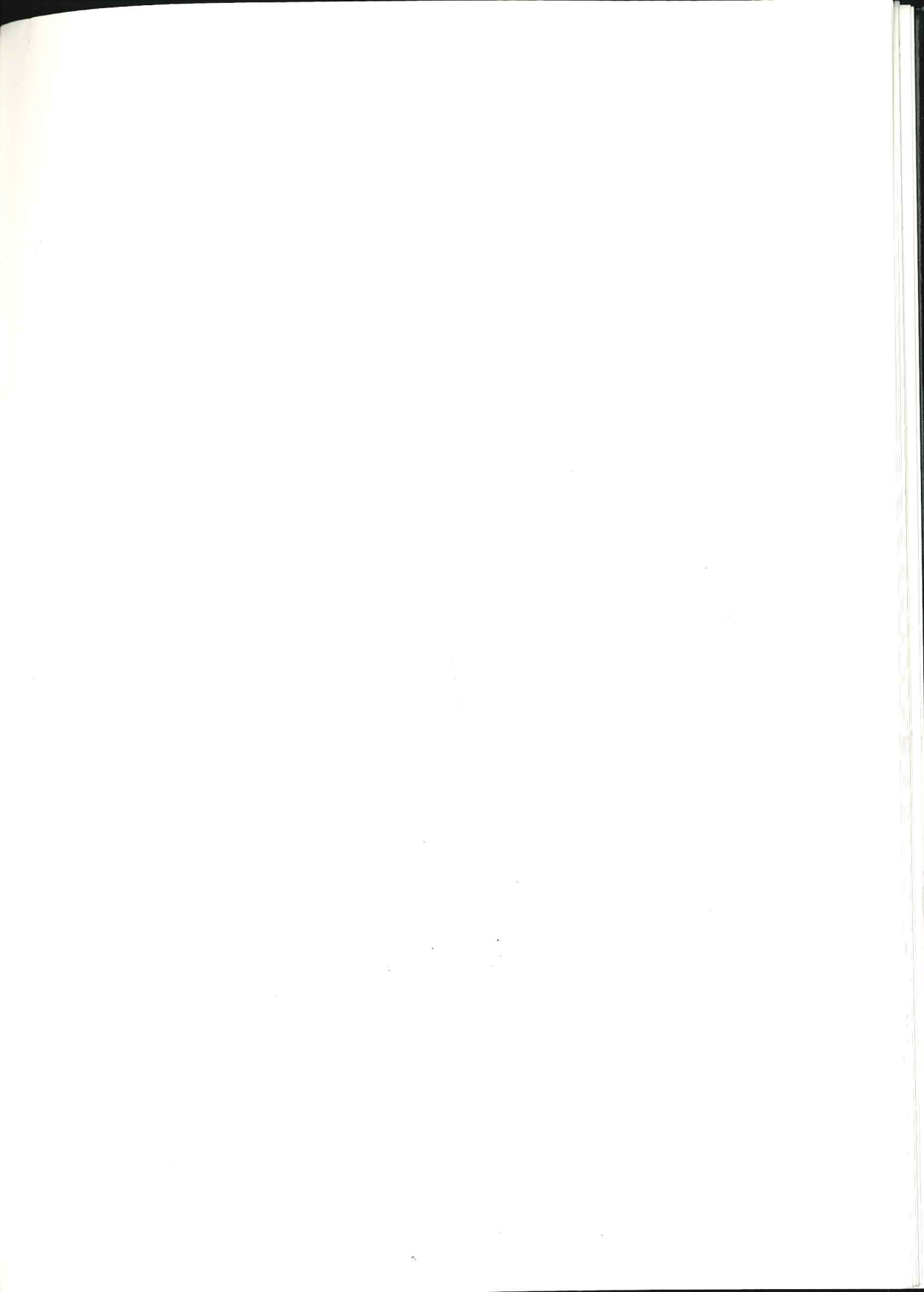
Sermogintzaz bereizi idazle be ba zan,
errazoiak, ekina, ipinteko martxan;
aldaketak ugari izaten bizitzan,
aldatzerik ez balitz, pistiaren gisan.

Zer ete da bizitza, harremona ezik?
Ba, hortik gorakoa arean huts hutsik.
Izpiritua eta gorputza ataldurik
batasunaren aurka hasi, gura barik.

Eskolastika... nahiko nahastaua eukan,
gogorturiko asmo antzua benetan,
buruko argi soilaz buruhaustean.
Sentimenak umeak ditu gizonetan.

Ziltzaldi zoroa zan edonoizko giro,
mundu ta haragiaren bildurrez betiro
zuhurtza larregia tontorrera igo...
Aginteak, nagiak deuskue narrio.

Don Jose Maria gazteekin, santamas garaian.

XII. Gazteria, lana, mailarik bako gizartea

Bizitzako itsas nahastuan
gerrate ondoko bake aizun,
zauri zaharrak ondu beharra
zeregin mingarria edonun.

Zauriz betea, atsekabez blai,
halan Arrasate bera ere,
korapiloak askatuteko
beharko gizon eta abade.

Horrezaz jabe herri zehea
itxaropenez zerbaiten galde,
polikikari zirtzilen aurre
ekeiz-gizonak zintzo, bestalde.

Nundik edo handik jo behar, ta
Arizmendik gazteak begiko,
mundu ta eleiza usainetan
jardun ekintza katoliko.

Bota gazteak ikasketara,
argitasuna apurka emon,
berezkoari astinaldia,
papaok lez inoiz ez egon.

Bizitzearen guna, ekina;
gogortasunak ezer ez dakar;
abere soilak senez dihardu,
baina gizona ez daite bakar.

Gizonak azala dauka baina,
han barruan ditu aginduak,
agindu honeek beteteko
ezarian lagundu zeruak.

Barri horixe landu beharra
eskuetako lanaz batean,
bere bide arteza aurkitzeko
zentzunez jardun alkar-lanean.

Bakarrekoa ez bedi izan
gizonaren lana uneoro,
alkarregana doan bidea
maitatzen ikasi egunero.

Baina munduko giltzetarik bat
txit preminazko Arrasaten be,
txanponen batzuk nundik lortuko:
zozketa, erlo, kaleko eske.

Eginik egoana jateko
Arizmendi han ez zan agertu;
iraunzalea ez zan nahikoa,
bai barritzaile argi ta prestu.

Zerrajerako Ikasle Eskola
Arizmendik han begiz jo eban,
eleizako sermoien gehigarri
ikasleei arauak berresan.

Arau barriak, asmo zehatzen
ondorio lez sorturikoak,
gazteen adimen birginetan
emongo frutu gozo hezoak.

Hain apalkiro batzen ebezan
txanpon zuhurrak eurak gorderik,
diru jabetzan arduraz jardun,
ez eben behar sakristiarik.

Arizmendi, sermogile baino
idazle trebe zan areago,
“Surge” ta “Ekis” ta “Aleluya”
haren paperak, eta “T.U.” gero.

Esaldi trinko, berbeta mardo,
ilun samarrean argi zorrotz,
okerkeriarik bako leiho
esangurako irudi beroz.

Aldizkariko artezkari
izatea ukatu eutsoen...
Kazetaria izan zalako
gerratean auzipetu eben.

Arizmendik orduan agertu
euskal periodistaren karneta
—beste batzuek bildurrez erre—
Jose Marik erpizi, gordeta.

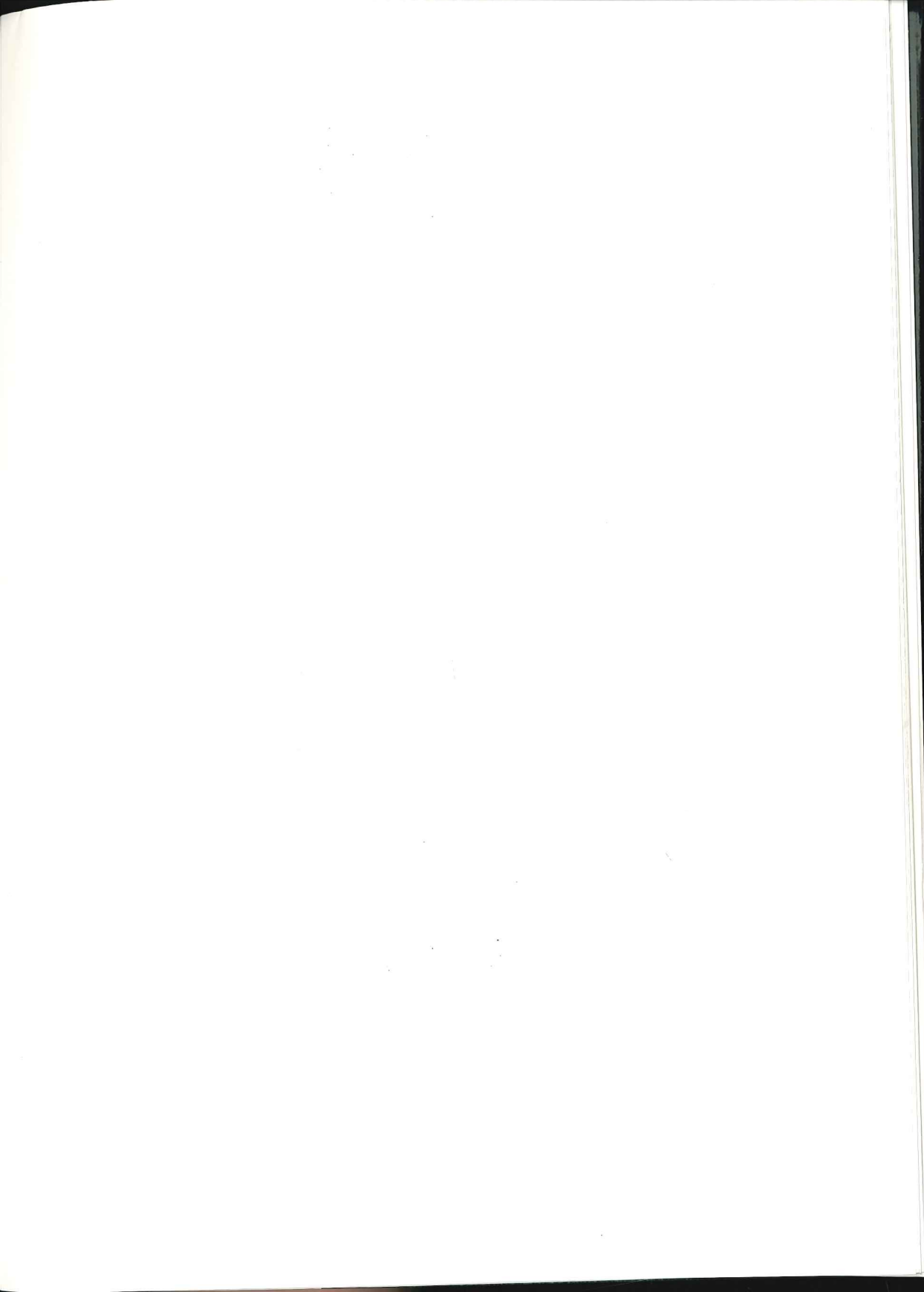
Horrelan jardun eban idazten
ta artezkari bakarra izaten,
hainbat urtetan ta paperetan
asmo barriak batasun baten.

Kooperatiba ez da doktrina,
ez asmo barri, ez zorrozketak;
azturazkoa, giza ekintza
giro ondasun ta praxisketa.

Gizonaren aldia zetara?
Arizmendik bideak bilatzen,
ahalmena ugaltzeko modua
jakiteak oparo emoten.

Jakite hori ernatu guran
abadea ez da uzkurtuko,
herriarentzat beste Eskola bat
laguntza urriz eban lortuko.

Gazteen formakuntza, bere kezkarik handiena.

XIII. Jakitura, gizarteko

Jakiteak dau indarra
ala indarrak jakitea?
Ezjakinaren dotea
menpetasun ta beharra.

Bitartekoa da maixu,
beste asko losorroan,
hark ekarri, hark eroan,
zeinek daki neurri, kaizu?

Abadearen arloak
zerbitzua dau barruan,
gizon gizarte-eremuan
gizon argi ta osoak.

Horretarako sortua
Ikasle Eskola ondoren
Politekniko jardunen
ikasgiro txit lortua.

Horretaraxe Biteri
Eskolea barriro be
askezale eta progre
etorkizunari aldi.

Horrek, ostera, nekea
ta diru-eskea eukan,
industri gizonen bizkar,
barriz, diru-emotea.

Etorkizunean, trebe
diran gizonak beharko;
lehiaketaz doa aro,
erdimerdi gelditzeke.

Arizmendiren ekina
batzuentzat bai mingotsa!
Gazteak betoz gorantza:
dirua ondo ereina.

“Adimenak argi jarten
eralgizue dirua,
hori ez da, ba, gastua;
hortik ondasunak sortzen”

Buru argia nagusi
artalde artzain bailitzan,
ta argi horri nagusitzan
ahaltzu irauarazi.

“Herri jendea artalde
betiro izan ez dadin,
ikasi, jardun, eragin...”
horra Arizmendi irakasle.

Jakitura tronutik
behar da, gozo, eratsi;
gizarteari iratzi
jakitura barrutik.

Jakintsu dan gizartea
behar dogu gure herrian,
gizagintza lantegian
landu, gizonen semea.

Semea eta alabea
ez alendu ez bakartu,
gizarte eduan alkartu;
hortik mundu-barritzea.

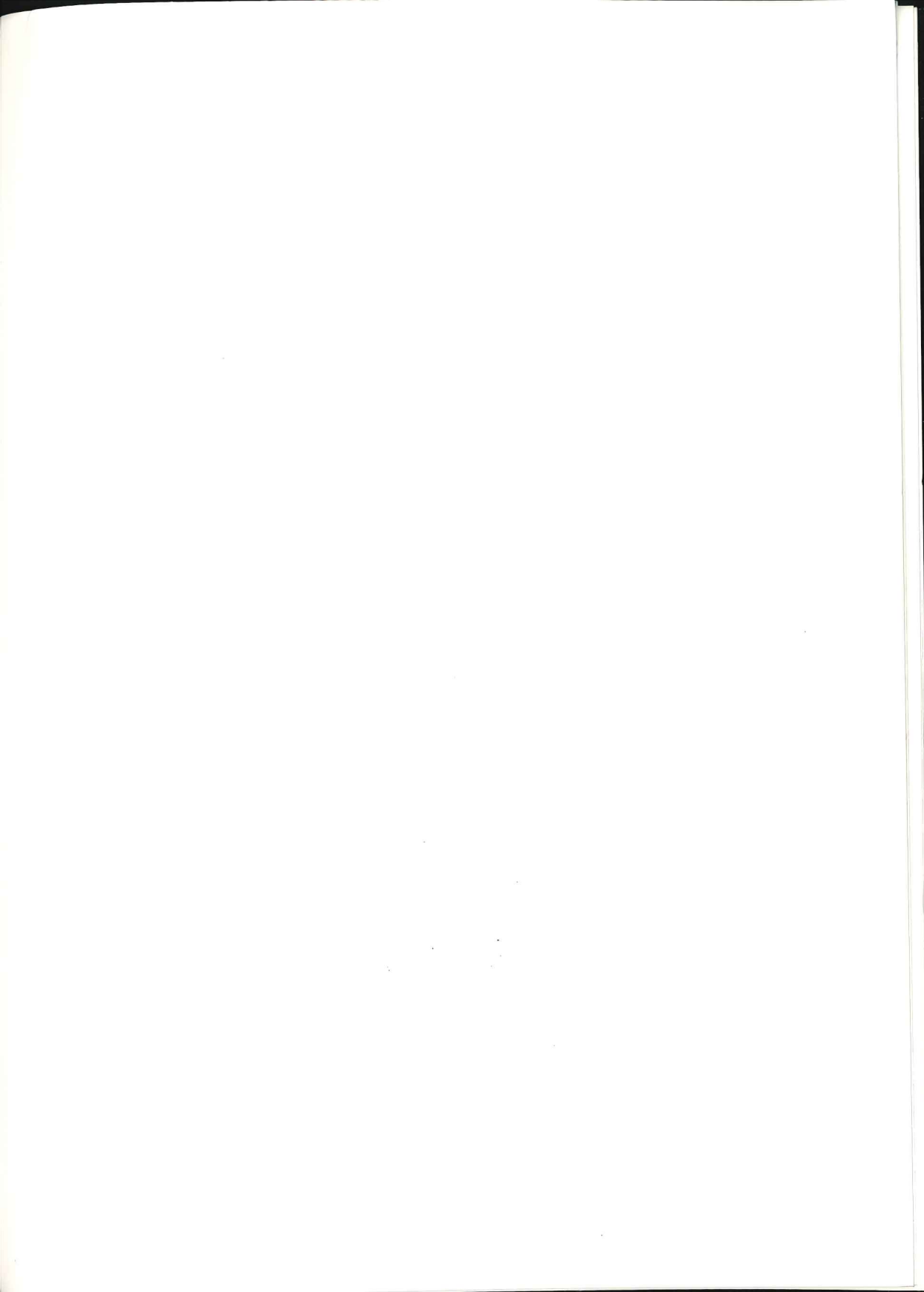
Betoz aukerak zelaira
gertakuntza ondorean,
gogotsu auzolanean
gizartea aro barrira.

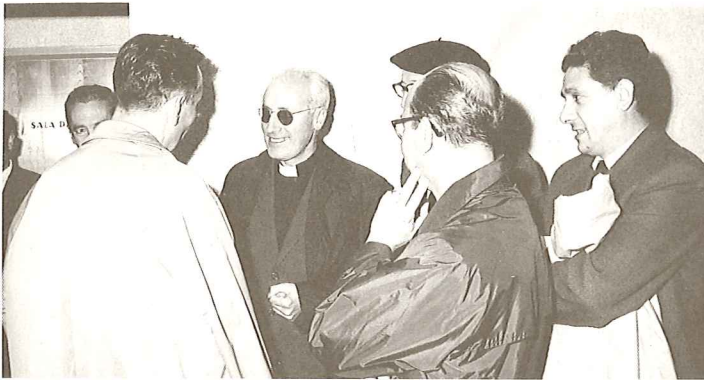
Arrasaten lan ta ikasi,
azterketak Zaragozan,
hasibarritan halan zan,
albokoaz ez-bereizi.

“COU-eko ikasletxoak
gizajo handiak dira,
liburuei soil begira,
ete dira mundukoak?”

Ogia irabaztea
baina zerurik galtzeke,
asmoen asmo daiteke:
gizartea aurreratzea.

Arrasateko Udaletxean. Erakundeen eskerrontasuna iristen da.

XIV. Legeen nagitasuna. Arerioak

 izon guztien eskubidea
nunbait be, berba egitea,
horrexegaitik berbagile da
gizon guztien izatea.

Ta berbetan alkarren artean
jardutea da egoki,
gizonak gizona aintzat hartu,
mundua maitez erabili.

Alkarrizketarik ez, ostera,
harroak bere jardunean;
makalek itxaropena biztu
ta ez lo egon joanean.

“Lurrin gozoaren antzekoa;
gizonaren bizitza motza,
lurrin horixe galdu ez dadin
nire ardura zehatza.

Dagoena dagoenean
ezin danginoan laga,
erizmen zorrotzaren preminaz
arduratuko ez gara?”

Izatasunaren teologi
itxurak urratu zituen:
herrikoaren kide, herrikoa,
guztien ames haundi baten.

“Aleccop” be, sortu beharrak
bere garaian sortu eban,
ikaslea eta langilea
pertsona bakar ta batengan.

Kooperatiba legearen
giroan ez zan halakorik,
lege erdoilduen nagiak eban
orio barri preminarik.

Ahal izateak eskatzen dau
moduetan jakitea;
jakitea da geroko bide,
ekintza onaren atea.

Jakin, ostera, gitxi batzuek
jakitea ez da egoki,
langile talde izugarria
ezjakin ezin leite euki.

Ikasi eta beti ikasten
mundu barriko beharrizan,
gaztetakoa ez da nahiko,
bultzatu mundua martxan.

Buruzagitzan taldetxu batzuk
jardutea amaitzen doa,
gizon argituak ugaltzea
noraezeko arazoa.

Tresna makinak makaltzen dira,
makaltzen dira gizakiak,
urte-sail pean gizonak galtzen
lehen izaniko graziak.

Garapena ez da soil ez bakar,
bai jarraiko ta gizarteko;
jakituria, lana, dirua...
buztarrietaz askatzeko.

Gitxieneko mailaz ganetik
gizon arduratuen lana,
lo egon barik, zoli ta adi
ekonomi sistimakana.

Gazteriarentzat lanbidea
egokiago gertu gura,
urteetan langile izan danaz
gizarteak behar ardura.

Jakituria ta askatasuna
indartu gura Arizmendik,
askatasunaren etsai finak
etsai izango goi aldetik.

Hasarrezko oporraldiak laster
sortu ziran, han, hor ta hemen;
abadea iraultzaile etsita
goikoek ez nahi Arrasaten.

Erbesteratu gura izan eben
Arizmendi zuzenzalea,
han Donostian barrero ikusi
Garikanoren itxurea.

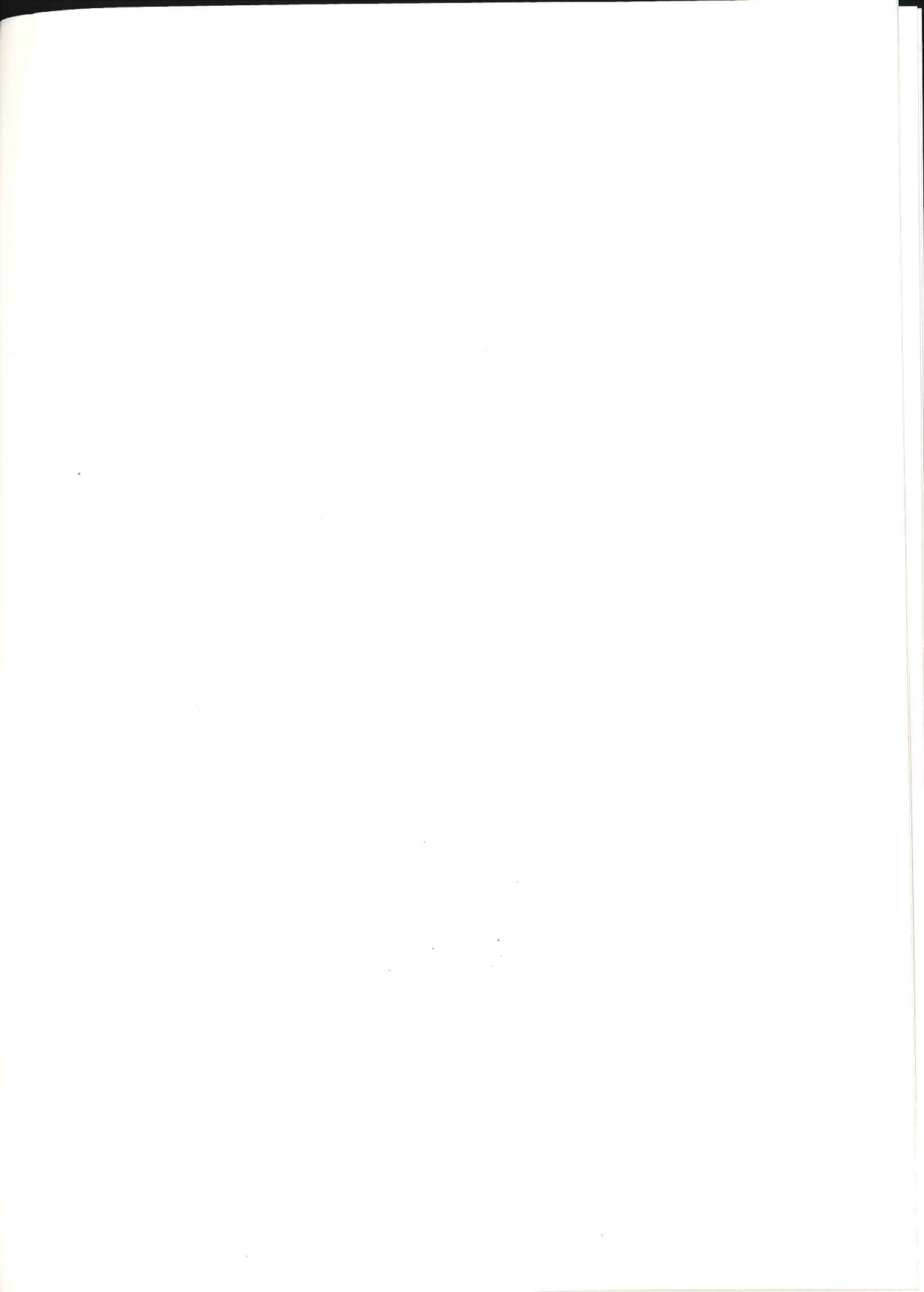
Atzerriratze asmo biorra
indartzeko ebiltzanean
opor gogorragoen bildurra
susmatu eben barrenean.

Jendea haserre, jagiteko prest
Deba Garai inguruetan,
desterratuko eben apaiza...
etxerako mailadietan.

Garikanoren jagite, jauste,
gizontxu baten esanera;
behinola Madrilen Arizmendi
Goñik, umil, agurtu gura.

Zuzeneko bideari jarrai
Iturbeko gizon jatorra,
hainbestek ezin erakutsiko
halako bititza hain aitorra.

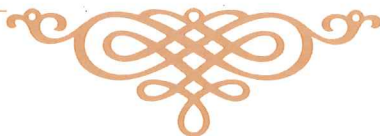

Gizakia gizartean. Don Jose Maria umekin.

XV. Gizona ta auzolana

Baserri girokoa
nunbait auzolana
maitasuna dakarren
eragin bakana,
nagusi eta morroi
biok erdibana,
lan-sistema zaharra
orain barri dana.

Alkarregaz lan egin
askatasunean,
kooperatibeak
horixe gunean,
dana erdimailan ta
inor ez behean,
ta Arizmendik aurkitu
bidea urrean.

Lana gizonak lagun
aspaldietatik,
haizea edanda ez
inork biziterik,
neguan bero eske,
udan ez da hotzik,
inork ez dau iraungo
jan eta edan barik.

Ogia, janaria,
abere eta lur...
gizonak laguntzaile
asmoz daikez bihur,
geroago lan tresnak
adar eta egur,
burdinea bezauta
bartzarrera hazur.

Lana eta gizona
alkartu daitezcan
gogortasun nekea
ez bedi beti izan;
tresnak onduz ta gaituz
makinen peskizan
gizonaren argiak
jo ta ke ekintzan.

Gizona ez bedi gerta
makinaren jopu
ez eta diruaren
menpeko istripu,
lanak alkartasuna
eginez eredu;
auzolana horixe
besterik ez dogu.

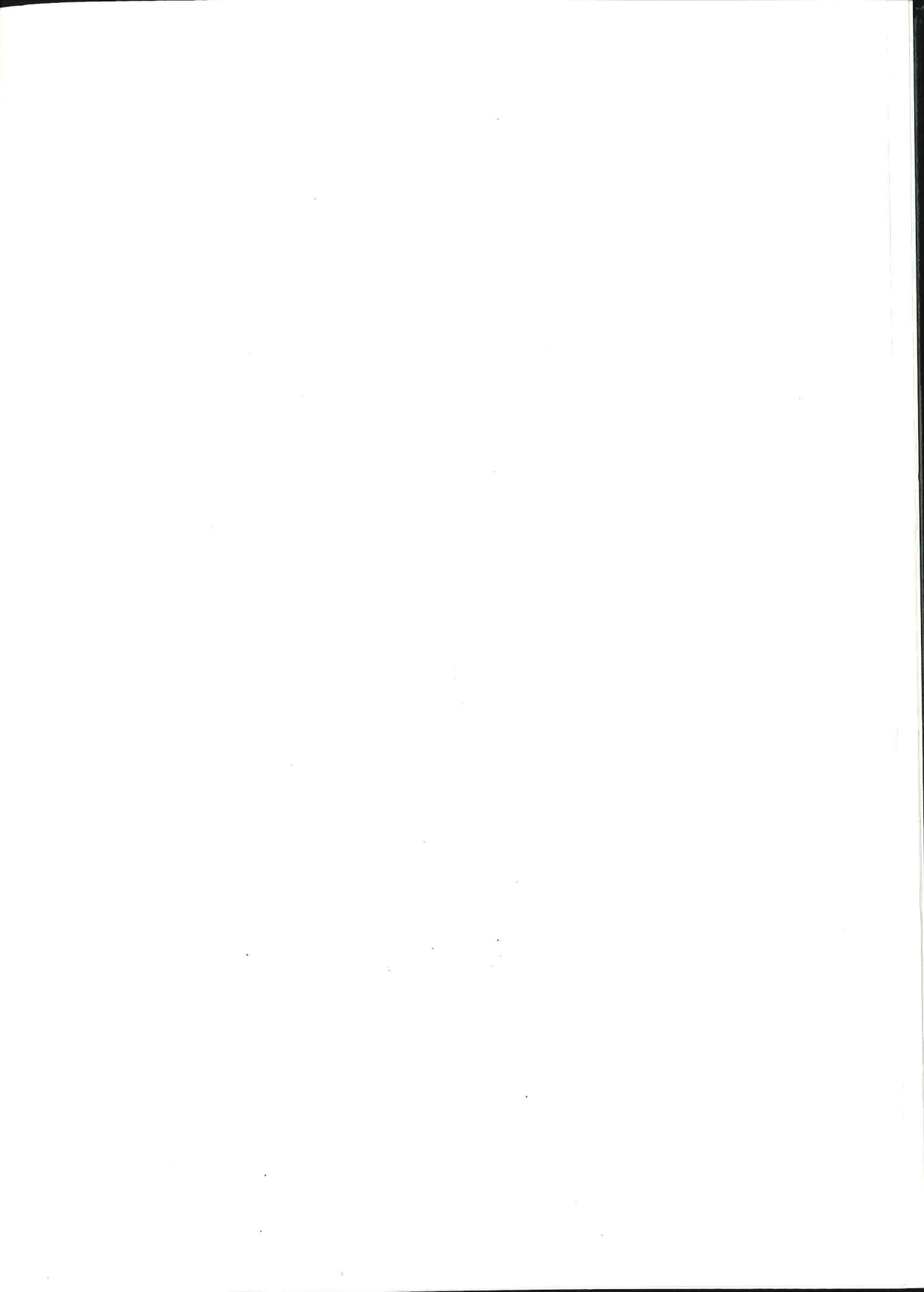
Arrasaten sortuak
kooperatibak
Arizmendiren seme
emonkor, sotilak;
inguruetarantza
doakoz distirak,
lanaren laguntzaile
txanpon biribilak.

Txanpon horren preminaz
kooperatibak;
inori eske, zetan
ibili, mutilak?
Hortxe be, auzolanak
behar eraginak,
Lan Kide Aurrezkia
sortu dau haurminak.

Bizikleta zaharra...
ez dauka besterik,
nundik ete jatorko
dirua sorturik?
Langileak dirua
apurka gorderik
Diruetxe ziuorra
betor aurrezkitik.

Europako Merkatu
urrun egoana
Arizmendik begien
aurrean eukana;
Lan Kide Aurrezkia
asmo ta jorana,
kooperatiba arlo
oso nahi ebana.

*Bere hileta egunean. Herriaren agurra.
Azkenengo egoitzara bidean.*

XVI. Atsedena, Parusian

Takintzak askatuko zaitu, ta
jakintza horrexen bila
ipini nahi eban gizartea,
gizona buru zedila;
gorabeherak menperatzeko
adimen argi ta abila,
lana beti be, preminazkoa
baina ez ardura soila.

Amak etxean bere tronua
hori aspaldiko lege,
orain tokia egokitzen da
lau hormetaz kanpo ere;
Arizmendiren buruan bizi
auzolagun ta lanbide,
gizartekoa gizona, eta
gizartekoa emakume.

Gazteak eta adinekoak
lan arloan jendeketa,
gizon eta andra zaharragoek
lehenago eben beta,
aukera onez laguntasuna
ondo merezi dabe ta,
begoz gizarteko txera artean,
ez esker txarrez erreta.

Lanaren betegarri atsegin
lurrataltxoa lortzea,
lurratalaren erdinguruan

aske eta argi, etxea;
kee ta lorrin barik biziten
barri antzera ikastea,
zeinen atsegin dan guztientzat
ume barria haztea.

Gizona zelakoa ete dan
garbi dagoen zera da,
zirikaldiak eta obenak
indartsu baina indarga;
horreek zehatz aldentuteko
gizona bera hil behar da,
hori ez dago gure eskueran,
hori Jaunarentzat laga.

Dirudomua ta landomua
eta buruzagi domu,
dirua ondo erabilteko
ba da aholku ta onu:
“jardun eta ez irabazi;
sortu, ez eukitsu gertu;
aurrezkitzari ekinarren be,
inortxo ez menperatu.”

Lanaren bidez gizasemeak
bere ahalmenak goratzen
eta holantxe jardun betean
egokiro da gizontzen,
osotasunerantz doa beti
ta hortxe izango azken,

ta dituen premina guztiei
erantzun ona eskeintzen.

Bizigogo ez bedi zimel
zahartzaro atadian,
mailarik bako gizarte horretan
ez, arren, inor ilundian;
bakotxak berak eskubidea
aldi barriko harian,
beste inorgaitik ez beste inor
bazterturik hil-zorian.

Osasuna ez izan betiko.
Bihotza txit nekatua:
Arizmendik egun ta eguzki
arazo ez aitatua.
Jaunaren otsein gizon-altaran
buru, bihotz ta eskua:
“orain atzera begiratzea...
Jaunari iraina...
pekatua...”

Jakintzak dakar askatasuna
jakituna dan herrian,
jakintza gizarteko ondorenak
tronua demokrazian.

Neke jardunen mordo handiez
aparteko irabazian,

“ekin degiogun nekeari;
atsedena... Parusian.”

Fotomecánica
IGARA, S. A.

Fotocomposición
RALI

Impresión
LIT. DANONA, S. Coop.

Diseño y Coordinación
CONSEJO GENERAL

Depósito legal
SS. 860-90

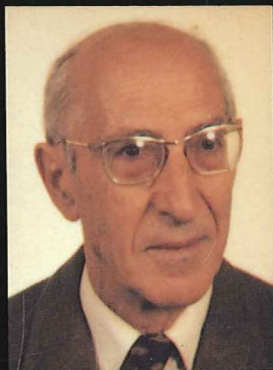
LABAYRU-IKASTEGIA

BIBLIOTEKA - DERIO

Sarr 27.126/95

Gaia.

Tokia.

Eusebio Erkiaga

Lekeition jaiotako, 1912 irailaren 4an. Etxean eta ka-
lean ikasi eban euskera. Eskolan, gaztelania.

Hamazortzi urtekoa zala hasi zan euskeraz idazten,
orain hirurogei urte: uriko albistak, olerkiak, artiku-
lu laburrak, **Euzkadi** egunerokoan, **Ekin** eta **Yakintza**
aldizkarietan. 1937 urtearen hasieran **Eguna** euskal-
egunkariko kazetarietarik bat izan zan, bost hilabete
ta erdian.

Gerrate ostean **Euzko-Gogoa**, **Egan**, **Anaitasuna**, **Idatz**
& **Mintz**, **Olerti** eta abarretan agertu izan dira bere la-
nak. Bai hizneurtuz bai prosaz (elebarri, teatro) sariak
lortu ditu.

Egin eta argitaratu dituan liburuak, nobelak: **Arrane-
gi** 1958, **Araibar Zalduna** 1962, **Batetik bestera** 1962,
Jaioko dira 1984, **Txurio Txoria** 1986 eta **Irribarrea**
galtzen danean 1987.

Aipaturiko liburuetarik batzuk birritan ere argitara-
tuak izan dira, eta prosa landu horretan ere, lirika iku-
tua nabari dala esan daroe irizleek.

Oraintsu "Lauaxeta"ren opaz atal biko poema egin
dau, eta ganera, Jose Maria Arizmendiarieta bere
adiskide haundiaren gomutan eta goran, eskuetan dau-
kazun poema epiko-didaktiko hau, **Gizonaren aldia**.

Erkiaga Euskaltzain osoa da 1963 g. urtetik eta La-
bayru Ikastegiko Deduzko Kide.

Eusko Jaurlaritzako Kultura Sailak 1988eko Euskal Le-
tretako Merezimenduzko Saria emon eutsan, bere bi-
zitzako euskal lan guztiak **Opera Omnia** aintzat hartuz.

IKASBIDE

Obra Social de
CAJA LABORAL POPULAR

GRUPO COOPERATIVO MONDRAGON